

MUITAL FAL!

Doaimmahan JOHANNA JOHANSEN IJÄS, PIGGA KESKITALO, NILS OSKAL & ÄNTE MIHKKAL GAUP

Ofelaš mánáid giela ja jurddašemi ouddideapmái

MUITAL FAL!

Ofelaš mánáid giela ja jurddašemi ouddideapmái

Forskningsrådet

Sámi allaskuvla

Sámi University of Applied Sciences

Johanna Johansen Ijäs, Pigga Keskitalo, Nils Oskal ja Ánte Mihkkal Gaup (doaimm.)
MUTAL FAL! Ofelaš mánáid giela ja jurddašeami ovddideapmái

Ovdasiiddu govva: Disainari / Tanja Sanila
Gielladárkkisteaddji: Inger-marie Oskal
Hábmen: Studio Borga, Ohcejohka
Deaddilan: Fagtrykk Idé AS

www.manaidgiella.weebly.com

@ Čállit ja Sámi allaskuvla, Guovdageaidnu 2021

ISBN: 978-82-7367-050-2 (deaddiluvvon girji)

ISBN: 978-82-7367-053-3 (elektrovnalaš girji)

MUITAL FAL!

Ofelaš mánáid giela ja jurddašemi ouddideapmái

Doaimmahan

Johanna Johansen Ijäs, Pigga Keskitalo,
Nils Oskal ja Ánte Mihkkal Gaup

Sámi allaskuvla

SISDOALLU

Álgosánit	7
Prošeavtta ulbmilat ja čadaheapmi <i>Johanna Johansen Ijäs</i>	9
Dutkamuša duogáš: Mánáid jurddašeapmi ja giellageavaheapmi <i>Nils Oskal ja Johanna Johansen Ijäs</i>	11
Mánát ja etihkka <i>Nils Oskal</i>	12
Ovttasbargu oahpaheaddjeoahpuiguin <i>Pigga Keskitalo</i>	15
Muitalanárbevieru sajádat mánáid máilmmis <i>Ánte Mihkkal Gaup</i>	21
Muitalanárbevierru bajásgeassimis <i>Pigga Keskitalo ja Ánte Mihkkal Gaup</i>	24
Dutkamuša bohtosat: Mánáid ehtalaš jurddašeapmi ja (eahpe-) sihkarvuoda almmuheapmi mánáid gielas <i>Nils Oskal ja Johanna Johansen Ijäs</i>	32
MILDOSAT	39
Muitalusat <i>Ánte Mihkkal Gaup</i>	40
Veahkkejearaldagat ságastallamii <i>Mánná lea buohcci</i> -muitalusa birra <i>Nils Oskal</i>	42
Ságastallanbagadus mitalusaide <i>Nils Oskal ja Johanna Johansen Ijäs</i>	43
Dramatiserejuvvon mitalus: Duottargonagas ja reanga <i>Ánte Mihkkal Gaup</i>	45

Govva: Per-Josef Idivuoma

ÁLGOSÁNIT

Dát girjjáš vuodđduvvá Sámi allaskuvlla dutkanprošeaktii mas guorahalaimet mánáidgárde- ja skuvlamánáid giela ja jurddašeami. Prošeavtta namma lei *Epistemalaš modalitehta máná ehtalaš ja morálalaš árvoštallamis*.

Girjjáža ulbmilin lea addit dieđuid prošeavtta birra ja das movt mitalusai-guin lea vejolaš nannet ja ovddidit mánáid giela, ja movt mitalusaid vuodul sáhtta ságastallat ehtalaš ja morálalaš áššiid birra mánáiguin. Girjjáš lea ráhkaduvvon mánáidgárddiid, skuvllaid ja oahpaheaddjeoahpuid oahpaheddiide, oahpaheaddjestudeanttaide, váhnemiidda, dutkiide ja earáide guđet beroštit mánáid gielas ja jurddašeamis.

Vuosttaš čállosis mitalit prošeavtta ulbmiliid ja čadaheami birra, ja dan maŋnel čilget prošeavtta teorehtalaš duogáža. Dasto mitalit mánáid ehtalaš jurddašeami birra. Čuovvovaš čállosis čilget manne oahpaheaddjestudeanttaide lei ávkkálaš searvat prošeaktii. Dan maŋnel čilget makkár doaimmat ja ulbmilat mitalusain sáhttet leat mánáid bajásgeassimis ja oahpahusas. Dasto geahčadit makkár áššiid oahpaheaddjit berrešedje smiehttat ja fuomášit mitalanárbevieruin barggadettiin. Girjjáža maŋimuš čállosis mitalit prošeavtta bohtosiid. Čállosiin leat evttohusat movt mánáidgárddis ja skuvllas sáhtta bargat guđege čállosa fáttáin.

Girjjáža mielddusin leat mitalusat maid mii ráhkadeimmet dutkanprošeavttas ja maid aniimet vuodđun go ságastalaimet mánáiguin ehtalaš ja morálalaš áššiid birra. Mitalusaide leat ráhkaduvvon sihke ivdnegovat ja ivnnehis govat maid sáhtta kopieret ja geavahit mitalettiin ja maŋnel mitalusbottuid. Mielddusin leat maid veahkkejearaldagat ovttá mitalussii, ja ságastallanbagadus maid sáddiimet Norsk senter for forskningsdata -ásahussii go ozaimet materiálačoagginlobi prošeaktii. Veahkkejearaldagaid ja ságastallanbagadusa sáhttet rávisolbmot atnit veahkkin mitalusbottuide ráhkkanettiin.

Loahpas lea guhkebuš mitalus mii lea čállojuvvon čájálmasa hámis. Dat ráhkaduvvui ovdamearkan movt mitalusaiguin sáhttá bargat skuvllas. Dasa leat maid ráhkaduvvon sihke ivdnegovat ja ivnnehis govat.

Mii giitit mánáidgárddiid ja skuvllaid mat leat searvan dutkanprošektii. Earenoamáš giitosat buot mánáide, váhnemiidda ja oahpaheddjiide buori ovttasbarggu ovddas. Sámi allaskuvlla oahpaheaddjeoahpuid studeanttaid ja oahpaheddjiid giitit go serve prošektii. Giitosat maiddá Tanja Sanilai ja Bjørg Monsen Varsii geat ráhkadeigga govaid mitalusaide, ja Inger-marie Oskalii gii dárkkistii čállošiid giela. Prošeavtta lea Norgga dutkanráđdi ruhtadan.

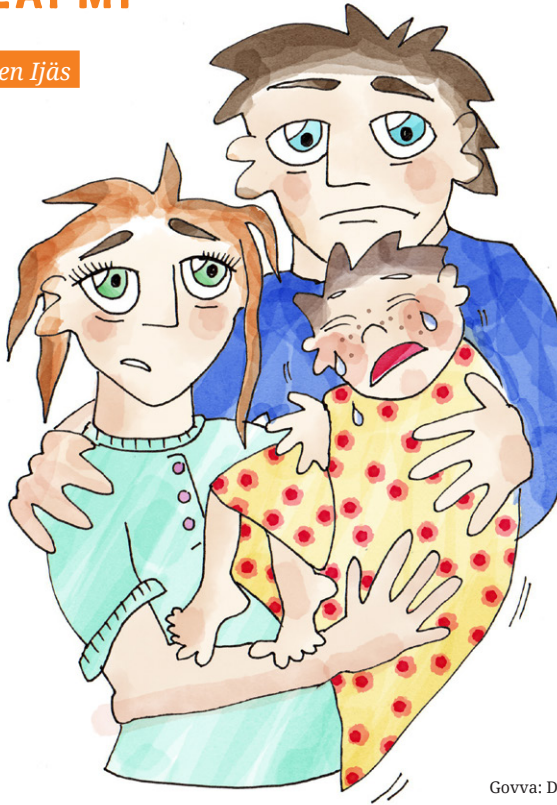
Guovdageainnus geassemánu 2021

Johanna Johansen Ijäs, Pigga Keskitalo, Nils Oskal ja Ánte Mihkkal Gaup

PROŠEAVTTA ULBMILAT JA ČAÐAHEAPMI

Johanna Johansen Ijäs

Govva: Disainari / Tanja Sanila

Prošeavtta váldoulbmilin lei guorahallat makkár oktavuohta lea mánáid ehtalaš jurddašeamis ja giellageavaheamis. Prošeavtta ulbmil lei maid fállat oahpaheaddjestudeanttaide vejolašvuoda beassat searvat Sámi allaskuvlla dutkandoaimmaide. Dasa lassin háliideimmet čalmmustahttit mitalanárbevieru ja leat mielde nanneme dan sajádaga mánáidgárddis ja skuvllas. Prošeavttas ledje mielde sihke gielladutki, filosofa, pedagoga ja mitalanárbevieru áššedovdi.

Prošeakta čađahuvvui ovtasbarggus mánáidgárddiid ja skuvllaid jodiheddjiiguin ja oahpaheddjiiguin, mánáidgarde- ja skuvlamánaiguin, ja Sámi allaskuvlla oahpaheaddjeoahpuiguin ja oahpaheaddjestudeanttaiguin.

Dutkanmateriála vuoddun ledje mánáid ja rávisolbmuid ságastallamat. Materiála čoggojuvvui nu ahte Sámi allaskuvlla studeanttat ja prošeaktabargit manne mánáidgárddiide ja skuvllaide mitalit mánáide mitalusaid main ledje iešguđetlágan ehtalaš čuolmmat.

Váldomuitalus lei máná birra gii buohccái ja dárbbášii dálkasa, ja gean áhčči šattai cuvket rámbuvrri láse ja viežžat dálkasa lobi haga (gč. mildosa). Go studeanttat ja prošeaktabargit ledje mitalan mánáide mitalusaid, de sii ságastalle mánáiguin daid birra, earenoamážit ehtalaš čuolmmaid birra mat mitalusain ledje. Sihke mitalusbottut ja ságastallamat báddejuvvojedje jietnafiilan. Dutkanmateriála vurkejuvvo Sámi arkiivii.

Jietnafiillat transkriberejuvvojedje ja adnojuvvojedje de dutkamušaid vuodđun. Go studeanttat gerge materiálačoaggimis, de sii čálle suokkardallančállošiid dan birra movt sii vásihedje mitalan- ja ságastallanbottuid. Studeanttaid čállosat leat maid adnojuvvon dutkamuša vuodđun.

Dutkanbargguid olis mii sihke doalaimet sáhkavuoruid ja čáliimet populeara-diedalaš čállošiid maid ulbmiljoavkun ledje mánáidgárddiid ja skuvllaid oahpaheaddjit, oahpaheaddjestudeanttat ja earát geat barget mánáiguin. Mii almmuheimmet maid filmma mas mánáide mitaluvvo mitalus. Eambbo dieđut prošeavtta doaimmaid ja almmuhemiid birra gávdnojit prošeavtta neahttasiiddus www.manaidgiella.weebly.com. ■

DUTKAMUŠA DUOGÁŠ: MÁNÁID JURDDAŠEAPMI JA GIELLA-GEAVAHEAPMI

Nils Oskal ja Johanna Johansen Ijäs

Mánát ja jurddašeapmi lea fáddá mii lea dutkojuvvon mángga lahkonanvuogis. Okta lahkonanvuohki lea dutkat movt mánáiguin galgá filosoferet ovttas, ja nubbi lea movt mánáide galgá oahpahit filosofiija. Eará vuohki lea guorahallat movt mánát ovdánit iežaset ipmárdusas movt máilbmii lea ja mii lea riektá ja boastut.

Dan prošeavtta nubbin dutkangažaldahkan lei movt mánáid giellageavaheamis boahtá ovdan movt sii jurddašit sin iežaset jurdagiid doallelašvuoda birra, earenoamážit movt mánáid gielas boahtá ovdan movt mánát árvvoštallet iežaset ehtalaš árvvoštallamiid.

Mánáidgiela dutkamis lea oktan guovddáš oassin leamaš guorahallat movt mánát almmuhit oaiviliid ja guottuid iešguđetlágan áššiid birra, namalassii movt sii almmuhit dan mii fágagillii gohčoduvvo epistemalaš modalitehtan. Epistemalaš modalitehta máksá dan movt gielas boahtá ovdan ahte muhtun ášši lea soapmása mielas eahpesihkar dahje sihkar. Ovdamearkka dihte jus dadjá ahte *Márjá sáhtta leat juo vuolgán*, de ii leat áibbas sihkar das ahte Márjá lea vuolgán. Eahpesihkarvuohta boahtá das ovdan *sáhtta*-sánis.

Prošeavtta nubbin váldodutkangažaldahkan lei dat movt 4–6-jahkásaš mánáidgárdemánát ja 7–8-jahkásaš skuvlamánát almmuhit sihkarvuođa ja eahpesihkarvuođa, dahje epistemalaš modalitehta, ja leat go almmuheamis erohusat mánáidgárdemánáid ja skuvlamánáid gaska. ■

MÁNÁT JA ETIHKKA

Nils Oskal

Etihkkii gullet jearaldagat nu go maid lea riehta ja maid lea boastut dahkat earáid vuostá, ja mii lea buorre ja mii lea bahá. Dákkár jearaldagat leat guovddážiis oahpaheamis. Sihke mánáidgárddi rámmaapláns ja oahpahuslága ulbmilparagrafas ja vuodđooahpahusa árvvuid ja prinsihpaid bajitdási čilgehusas deattuhuvvo ahte mánát galget beassat oahppat atnit árvvus iežaset ja oahppat jurddašit iešheanalaččat. Nuppe dáfus mánát galget oahppat jurddašit ovttas earáiguin ja árvvusatnit girjáivuoda ja searvevuoda.

Mánát galget beassat oahppat fuomášit geanin sii háliidit leat, ja árvvusadnojuvvot danin. Mánát galget dovdet iežaset oidnojuvvon ja dohkkehuvvon dakkárin go sii leat, ja ásašusat galggašedje čalmmustahttit ovttaskas olbmo saji ja árvvu searvevuodas. Skuvla ja mánáidgárdi galggašedje movttiidahttit máná ovddidit iežas dakkárin go son lea, ja duohtandahkat iežas.

Seammás galget mánáidgárdi ja skuvla addit oktasaš vásáhusaid ja čalmmustahttit searvevuoda árvvu ja čájehit movt buohkat sáhttet oahppat guhtet guoimmisteaset, go čuožžilit čuolmmat min gaskkas. Dákkár čuolmmaide mii dárbbášit oktasaš čovdosiid, maidda buohkat galggašedje sáhttit miehtat, vaikko mis leat iešguđetlágan kultuvraduogážit ja vaikko mii searvat ságastallamii individuála eavttuid vuodul. Mánná galggašii oahppat leat iešráđálaš áššiin mat gusket dušše alcces, ja ovttasráđálaš go galgá searvat čoavdit oktasaš čuolmmaid.

Dán dutkanprošeavttas mii geavaheimmet muitalanárbevieru ja ságastallamiid muitalusaid vuodul identifiseret movt mánát bidjet ovdan diehto- ja doallelašvuodagáibádusaid ehtalaš ja moralaš ságastallamiin. Muitalusat ja ságastallamat adnojuvvojedje maiddáii identifiseret movt mánát divvot jearaldagaid sihke iežaset ja earáid vástádusaide, daguide ja oaiviliidda. Muitalusaid mat leat dán girjjáža mielddusin, sáhtta maid geavahit čalmmustahttit iešguđetlágan vugiid leahkit ja ovddidit mánáid sáhkkiivuoda ja imaštallama ovttaláganvuodain ja erohusain.

Govva: Per-Josef Idivuoma

Min ráva lea geavahit muitalanárbevieru go mánáidgárddis ja skuvllas galget oahppat guorahallat movt mánát bidjet ovdan ehtalaš jearaldagaid. Muitalanárbevieru sáhtta geavahit maidái dalle go oahpaha mánáid diehtomielalaččat guorahallat ja earuhit diehtogáibádusaid (lea go hupmu dan birra mii gávdno dehe ii gávdno, mii lea riehta dehe boastut, mii lea buorre dehe bahá) ja diehtogálduid (lea go oaidnán, gullan, negadan dehe eará ládje ožžon dieđu). Ja dakko bokte viggat oahpahit mánáid:

- **IPMIRDIT** ahte vaikko min iežamet oaivilat ja jáhkku lea bures ákkastallojuvvon, de dat goitge sáhttet leat dievasmeahtumat dehe boastut
- **ATNIT ÁRVVUS** ahte olbmo árvvoštallannávccain leat rájit ja ahte diedut leat álot eahpesihkkarat. ■

OVTASBARGU OAHPAHEADDJE-OAHPUIGUIN

Pigga Keskitalo

Sámi oahpaheaddjeoahppu lea dutkanvuđot, mii mearkkaša dan ahte studeanttat galget juo oahpu áigge geahččaladdat ja čadahit mánáidgárd-diin ja skuvllain ovdánahttin- ja dutkandoaimmaid. Dákkár doaimmaid duogášulbmilin lea ovdánahttit ja nannet skuvlla organisašuvnna ja oahpahu-sa. Oahpaheaddjeoahpuid ulbmilin lea maiddá, ahte dutkandoaimmat galget addit oahpaheaddjestudeanttaide reaidduid doaibmat dutki oahpaheaddjin iežaset bargosajiin boahttevuodas skuvlaovdánahttima namas nugo institu-šuvnnaid dálá riikkadási rámmain gáibiduvvo. Nannen dihtii oahpaheaddje-oahpuid dutkanvuđotvuoda lei *Epistemalaš modalitehta máná ehtalaš ja morálalaš árvvoštallamis* -prošektii plánejuvvon dutkiid ja oahpaheaddje-studeanttaid ovttasbargu. Oahpaheaddjeoahpuid masterstudeanttat ožžo iežaset profešuvdnaoahpu oassin sihke teorehtalaš oahpu ja praktihkalaš vásáhusaid čadahit dutkanbargguid ovttas dán prošeavtta dutkiiguin. Dutkan-prošeavtta ja oahpaheaddjeoahpuid ovttasbargu sisttisdoalai doaimmaid nugo áššedovdisáhkavuoruid, plánema, bagadallama ja dutkanmateriálalahákama. Ovdanbuvttán čuovvovaččat mo dutkiid ja oahpaheaddjestudeanttaid ovttas-bargu geavatlaččat čadahuvvui ja makkár mearkkašupmi das lea.

DUTKANMATERIÁLA HÁHKAN

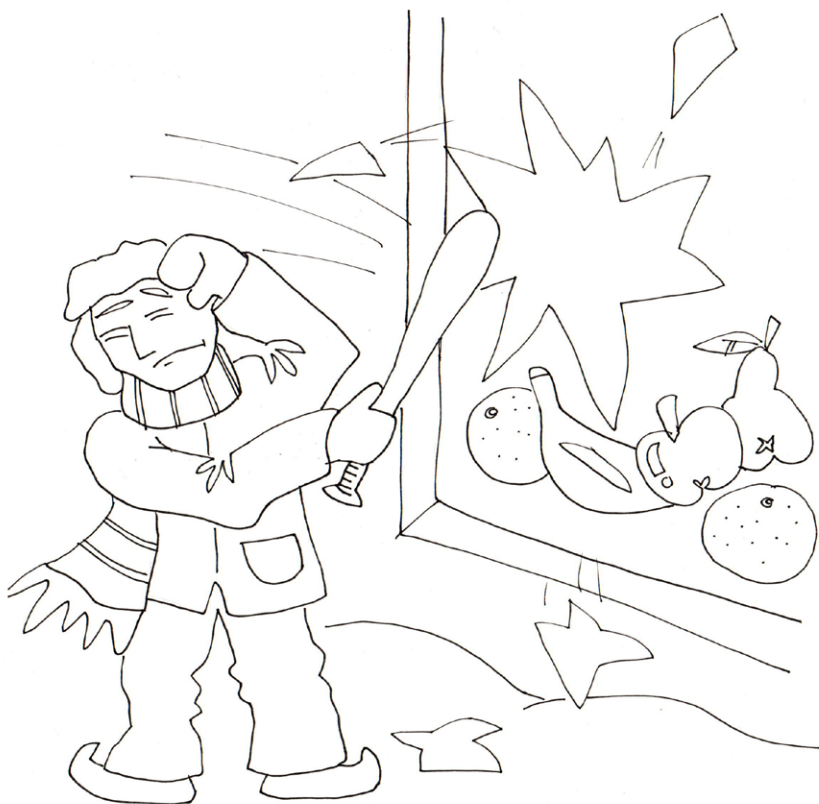
Dán prošeavttas oahpaheaddjestudeanttat galge čadahit muitalanbottuid ja báddet ságastallamiid mat čadahuvvojedje mánáidgárde- ja vuodđoskuvla-agi mánáiguin. Dáin báddejumiin šattai de dutkanmateriála maid dutkan-prošeavtta dutkit galge geavahit dutkama analyseremis. Vai studeanttat besse háhkat dutkanmateriála, galge studeanttat ráhkkanit muitaleami vugiin čada-huvvon materiálalaháhkamii. Dutkanjoavku ráhkkaniehtii studeanttaid dutkan-materiálalaháhkamii doaimmaid bokte mat sisttisdoalle čiekŋudeami muitaleami geavaheapmái dutkamis ja geavatlaš hárhjehusaid. Studeanttat ovttasbarggus dutkiiguin hárhjehalle máinnasteami nu ahte sáhtte mitalit mitalusa mánái-de ja dan maŋŋá ságastallat mánáiguin. Čuovvovaš lávkkiis studeanttat oahpás-muvve mánáiguin huksen dihtii oadjebasvuoda studeanttaid ja mánáid gaskii.

Govva: Disainari / Tanja Sanila

Buori ráhkkaneami maŋŋá studeanttat háhke dutkanmateriála mánáidgárd-diin ja skuvllain. Studeanttat manne mánáidgárddiide ja skuvllaide báddenrusttegiiguin ja muitaledje mánáide máidnasa. Sis ledje maiddái fárus dáiddára ráhkadan govat maiguin muitalusa sáhtii visualiseret vai sáhtii geasuhit mánáid fuomášumi mángga láhkái. Muitalanbottu maŋŋá studeanttat jearahedje mánáid dainna ulbmiliin ahte oažžut mánáid suokkardallat muitalusa dakkár jearaldagaid bokte nugo: ”Leigo riehta maid áhčči dagai?” Mánát ožžo loahpas govaid alcceaset maid besse ieža ivdnet.

Loahpas studeanttat čálle suokkardallama dan birra, mo materiálaháhkkan manai ja makkár jurdagat studeanttain ledje. Materiálaháhkkan šattai guovtteguvllot ovdánahttindoaibman. Nuppe dáfus huksiimet innovatiiva vuogi háhkat sámi skuvlla ja mánáidgárddi dilálašvuodas dutkanmateriála, ja nuppe dáfus háliideimmet nannet ja čalmmustahttit sámi muitalanárbevieru sajádaga mánáid giela ovdánahttimis ja etihkalaš ságastallamiin.

Govva: Disainari / Tanja Sanila

JURDAGAT OVTTASBARGGU MEARKKAŠUMIS

Sámi oahpaheaddjeoahpu duogášrámmat deattuhit dutkanvuđotvuoda. Skuvla ja oahpaheaddji ovdáneapmi dáhpáhuvvá dutkan- ja ovdánahttindoaimmaid vehkiin.

Dán prošeavtta bokte studeanttat ožžo mearkkašahtti vásáhusa dutkamis duohta dilis go dutkit ja studeanttat barge geavatlaččat ovttas dutkamiin. Go dutkan plánejuvvui, dutkiid ja oahpaheaddjeoahpuid masterstudeanttaid ovttasbargu biddjui dutkanprošeavtta čadaheami doaibman ja oktan dehálaš áigumuššan. Dákkár oahpaheaddjeoahpu ja alitoahppoásahusa doaibma nanne viidásit skuvllaid ovdánahttima máhttovuodu. Dasa lassin dákkár doaibma hukse dutkama ja oahpaheaddjeoahpu gaskasaš synergii ja praksisa, ja dat nanne maidái ovttasbargofierpmádagaid ja ovttaskas olbmuid máhtu. Ovttasbarggu lihkostuvvan gáibida organisatoralaš čatnašumi ja ahte oassebealit oidnet árvvu ovttasbargus.

STUDEANTTAID SUOKKARDALLAMAT DUTKAN-MATERIÁLAHÁHKAMIS

Čokkiimet studeanttaid vásáhusaid dutkanmateriálaháhkamis. Sii čálle suokkardallannotáhtaid dakkaviđe dutkanmateriálaháhkama maŋŋá ja máhcahedje daid dutkanjovkui. Studeanttaid vásáhusain leat oidnomis čuovvovaš sárgosat. Suokkardallamiin boahtá ovdan mo studeanttat kommenterejedje dutkanvuogi doaibmama ja ahte mo mánát nagodedje vástidit dutkiid jearaldagaide. Nugo maiddá masterstudeanttat fuopmášahte, de lea nu ahte smávvamánáid dutkan ii leat álki. Gáibida dutkis erenomáš máhtu oažžut mánáid ságastit ja mánát leat maid iešguđetláganat. Studeanttat namuhedje ahte ovdaráhkaneapmi lei prošeavtta lihkostuvvama eaktu.

Studeanttat bukte suokkardallamiin maiddá ovdan ahte mánát orro dárbbášeamen olu duogášdieđuid jearahallamiin olu viidát áššiin go dušše guoskka-huvvon máidnasiin. Mánát ledje sáhkket studeanttaid doaimmain. Dát duodaš-ta man dehálaš ollesolbmo rolla lea máná jurddašeami fasilitáhtorin ja ovda-govvan suokkardallat eallima gažaldagaid. Materiálaháhkama dilis lei dehálaš čilget mánáide dutkama birra mánáide heivvolaš vugiin. Ovdamearkan mánát beroštedje masa báddenrusttegat geavahuvvojit ja dárbbášuvvojit. Fuomášupmi nanne dan, ahte gánniha bidjat olu deattu čilget mánáide dutkama birra nu ahte ášši čielgá maiddá sidjiide ja ja nu čuvvot maiddá etihkkanjuolggadusaid ovdamiehtama ja dutkama mearkkašumi ipmirdeami prinsihpain.

Studeanttat bukte iežaset čállosiin ovdan ahte mánát vudjo bures guldalit mitalusaid ja vástidedje iešguđet vugiiguin ovdanbuktojuvvon jearaldagaide. Muhtin mánát ledje jaskadabbot go nuppit. Diehtu nanne dan dieđu ahte mánáid ii leat álki dutkat ja sin vástádusat sáhttet leat muhtimin oanehaččat. Mánáid reflekterendáidu maiddá variere. Studeanttat iežaset reflekteřen-čállosiin smihtte ahte livččiigo sin ovdanbuktindáidu váikkuhan dasa mo ja man guhkit mánát máhttet vástidit sin jearaldagaide. Studeanttat maiddá bidje mearkkašumi dasa ahte jus mánát eai dovdda sin bures ovddalgihtii, de mánát soitet leat jaskadabbot go muđui livčče. Studeanttat muitaledje ahte stoahkan, lávlun ja ságastallan ovdal mitalanbottu luvvii mánáid buorebut ja liggii ságastallamii mii galgai čadahuvvot. Studeanttat maiddá suokkardedje mo áigi ja báiki váikkuhedje materiálaháhkamii. Dát dieđu nannejit dan ahte dutkandoaibma berre leat oadjebas ja bures plánejuvvon saji bealis maiddá dán agi mánáide. Áigegeavaheapmi lea dan sivas dehálaš, ahte smávvamánát eai nagot vuodjut beare guhká ovttaskas doaimmaide. Dan sivas mitalan- ja jearahallanbottut galget leat vuogas guhkkosaččat. Studeanttat dadje ahte sii balle ovddalgihtii oalle olu ahte mo materiálačoagginboddu lihkostuvvá, muhto buori ráhkkanearmi maŋŋá vásáhus lea dattege šaddan mávssolažžan.

Govva: Disainari / Tanja Sanila

Studeanttat ledje movttegat go ledje beassan čadahit innovatiivvalaš dutkandoaimmaid eamiálbmotskuvlenkonteavsttas. Sii raporterejit dán vásáhusa mávssolažžan, go besse doaibmat dutkin duohtadilis. Namalassii ahte boahhte háve dutkin doaibman soaitá leat álkit. Studeanttaid čállošiiin bodii maid ovdan ahte sihke mánáidgárddit, skuvllat ja studeanttat ieža almmuhit duhtavašvuoda dákkár oktasaš bargovuohkái.

LOAHPAS

Oahpaheaddjeoahpuid ja dutkiid ovttasbargu lea leamašan gelddolaš ja ávkkálaš. Dat lea nannen dutkama mánnga láhkái ja ožžon maiddái dutkiid smiehttat dutkama prinsihpaid mánnggabealagit, studeanttaid čálmmiiguin maiddái. Ávžžuhit dutkiid bargat sullasaš prošeavttaiguin dasgo dat nanne servodatovdáneami ja skuvllaid ja mánáidgárddiid rievdanproseassaid geavatlaš dásis ja bistevas ovdáneami prinsihpaid vuodul. Dasa lassin, lagaš ovttasbargu addá ipmárdusa das makkár áššiide gártá giddet fuomášumi dutkama áigge.

Etihkalaš suokkardallamat maiddái šaddet dárkket dahkkot go fárus leat studeanttat. Dutkama etihka beliid guorahallan gullá sihke dutkiid ja maiddái studeanttaid doaimmaide, ja maiddái studeanttaid oahpuide masterbargguid čállima olis.

Rávvvet maiddáí mánáidgárddiid ja skuvllaid ovttasbargat dutkiiguin. Proseassat hápmášuvvet mánggabealat oahppandillin ja suonjardit maiddáí odđa áigumušaide. Lea vuordámuš oahpaheaddjeohppui ahte oahpaheaddje-studeanttat ožžot nana vuoddu bargat mánáidgárddiin ja skuvllain muitalan-árbevieruin ja nu doalvut dan viidásut mánáide ja nuoraide.

NEAVVAGAT MO BARGAT OAHPAHEADDJE-STUDEANTTAIGUIN

- **MUITALANÁRBEVIRRUI** galgá láhčit saji oahpaheaddjeoahpuin ja atnit dan árvvus oktan dehálaš bajásgeassinvierrun.
- **STUDEANTTAT** galget beassat iežaset teorehtalaš ja praktihkalaš oahpus hárjehallat, čađahit ja iskat muitaleami iešguđetge vugiid. Skuvla- ja mánáidgárdehárjehallamiin studeanttat berrejit beassat oadjebas birrasis bagadallama vehkiin ovddidit iežaset máhtu.
- **OAHPAHEADDJESTUDEANTTAIDE** lea maid dehálaš čađahit suokkar-dallamiid muitaleami hárjehallama ja čađaheami birra, ja juogadit vásáhusaid ságastallamiid bokte earáiguin.
- **OAHPAHEADDJEOAHPUIN** galget studeanttat hukset nana máhtu manjit áigái muitalanárbevieru bokte, ja beassat ealáskahttit ja nannet dan oahpu áigge.
- **OAHPUID** áigge lea maid dehálaš dutkat ja jearahit muitalanárbevieru birra. Oahpaheaddjeoahpus iešguđetge ovdanbuktinvuogit ja hutkáivuohta leat guovddázis, nu ahte lea dehálaš beassat čieknjudit muitalanárbevirrui oahpu iešguđet muttuin.
- **LEA** dárbu čállit maid masterbargguid ja dahkat eará guorahallanbargguid muitalanárbevieru birra skuvllas.
- **ULBMILIN** lea, ahte studeanttain lea nana máhttu bargat muitalanárbevieruin boahttevuođas iežaset ámmáhiin, ja doalvut árbevieru viidásut mánáide ja nuoraide. ■

MUITALANÁRBEVIERU SAJÁDAT MÁNÁID MÁILMMIS

Ánte Mihkkal Gaup

Sámis lea mitalusaid ja fearániid muitaleapmi leamaš guovddáš oassin njálmmálaš árbevierus ja muhtun muddui lea ain. Mitalusat leat eanas adnon áiggegollun ja guoimmuheapmin. Muhto leat maiddá adnon oassin oahpaheamis ja bajásgeassimis. Okta mitalus sáhtta dávjá buvttihit nuppi mitalusa ja nu ságastallan mitalusaid hárrái viidána. Dakkár ságastallamat sáhttet čuožžilit vaikko gos, muhto leat dávjá čadnon luohto- ja olgobirrasii, oahpes elliide ja báikkiide, oahpes olbmuide, birrasii ja bargguide, muhto maiddá vieruide, jáhkuid, meahci fuodduide ja maiddá eatnanvuolážiidda ja balddonasaide.

Dáinna prošeavttain geahččalit oaččuhit ovdan ja ealáskahttit mitalusaid, áinnas dakkáriid maid vuodul sáhtta leat vejolaš oaččuhit mánáid searvat ságastallamiidda. Ságastallan sáhtta čatnasit ee. dakkár fáttáide: lagas fuodduid, elliid ja lottiid iešvuodát; eatnamiid, jogaid ja jávrriid ávkkástallan; fysalaš ja psyhkalaš birgenlágít; árbmugasvuohta ja empatiija sihke alces ja earáide; ja luonddu fámuiguin gulahallanárbevierru. Ságastallamiid bokte sáhtta oahppat earet eará árvoštallagoahtit iežas leahkima, iežas feremiid heivvolašvuoda, oahppat dovdat leaikka, vihkkedallat ja maiddá hálddašit iežas baluid.

Árbevirolaš mitalusain bohtet dávjá ovdan viggamušat, hástalusat, geahččalusat, dáistaleamit ja falleheamit golmma geardde, muhto juonalašvuodain lea daiguin vejolaš birget. Mitalusaid dāhpāhusráidui sáhttet vel čatnasit dihto dadjamat, hoahkamat, diiddat ja vel juigosat nai. Geardduhemiide lávejit mánát liikot ja nu muitet buorebut dāhpāhusaid mannolaga. Danin sáhtta leat vuogas mánáiguin oaččuhit ságastallama johtui jearaldagain manne son mángei daddjui, dahkkui ja geavai nie. Dakkár jearaldahkii sáhttet mánáin leat mángeallágan čilgehusat ja vástádusat. Ja ii oktage dieđe jur juste mat leat rievttes vástádusat ja nu guđđo ge mánáid duohkái smiehtadit.

Govva: Disainari / Tanja Sanila

Jus muitalusa aktevrrain, sihke ellin ja olbmuin, leat ártegis, boasttu dahje heivetmeahttun dagut, de daid birra sáhtta maid suokkardallat. Dainna lágiin mánát hárvjánašgohtet oavvildit ja dadjat *mu mielas lea ná*, muhto soaitá nuppi mielas fas eará láhkái. Nu sii fuomášišgohtet ahte sáhttet leat mánaga čilgenvejolašvuoda. Nie sáhtta ságastallan viidánit vel ákkastallamii nai, go dahje jus ollesolmmoš lassin jearrá *manin lei nie*. De sáhttet mánáin ovdanboahit somás ja vuordemeahttun čilgehusat ja vástádusat ja visot leat riektá, dan geahččanguovllu ja agi dásis mas mánát leat.

Sihke mánáin ja ollesolbmuin lea muhtomin goiku beassat duhtadit gealdodárbbuid ja beassat veaháš boagustit, imaštallat, hirmástuvvat ja vel ballát nai. Várre danin gávdnojit Sámis iešguđetlágan muitalusoruhat, sihke ulddat, háldit ja eatnanvuolážit, stálut ja čuđit, elliid máttut, čáhkakakkis, čáhce-rávga, ábiruvvá, balddonasat ja vel eanet nai. Diekkár lágan muitalusat, mat leat čadnon sihke lagas, amas ja vuoinjaid máilbmái, lea vejolaš geavahit ulbmilaččat. Daiguin sáhtta leat vejolaš movttiidahttit, jeđdet, sollet, váruhit

juoga mas, fasttášit juoidá, bállat juoga mas, liikot juoga masa, áktet ja gudne-
jahttit eallima ja luonddu fámuidd. Vuostálasvuodát unni ja stuoris, nuorra
ja boaris, geahnu ja gievra, jalla ja jierbmái, geafi ja rikkis sáhttet maid ad-
not vuodđun humademiide. Obanassii lea mitalusaiguin vejolaš mánáide
dihtomielalaččat gilvit iešdovddu, lasihit iešheanalašvuoda ja oahpahit akto ja
oktonasvuodas birget. Risttalašvuhtii čadnon mitalusaiguin, sálmmaiguin ja
sivdnidemiin lea seamma ládje vejolaš sávvat lihku, geahpedit baluid, oame-
dovddu vuorjamiid ja traumaid.

Mitalusat ja fearánat gos son gii mitala lea ieš bures juoga mainna menes-
tuvvan, bártidan ja birgen, čurbošan, suorganan, hirpmahuvvan ja ballán
leat dávjá čatnasan dasa movt eallimis lea vejolaš birget ja bissut heakkas.
Dakkár mállet mitalusat bisánit guldaleddjiide buoremusat muitui ja millii
ja nu árvideames dain ožžot soames neavvaga ja ávkkálaš oahpu sin iežaset
eallimii. Diekkár sullasaš mitalusaid lihkolaš loahpaheapmái boahtá dávjá
oidnosii čeahpes ja rievttis feren ja gulahallan sihke earáiguin, elliiguin ja
luonddu sivdnideddjiin. Hirpmástuhtti mitalusat sáhttet dávjá oaččuhit johtui
gelddolaš ságastallamiid, buotlágan ovdánan- ja ahkerájiid rastá.

Mánáid hárrái sáhtta leat buoremus suokkardallat earálágan ”siivo” mitalu-
said ja dáhpáhusaid, sin iežaset geahččanguovllus ja sin oahpes lagas máilmmi
vásihusain. Dihtomielalaš muitaleaddji sáhtta atnit vuodđun ráhkaduvvon
mitalusaid ja govaid mat oalgguhit ja oaččuhit ovdan oaiivildemiid. Dan ek-
tui sáhtta leat buorre geavahit heivvolaš dinggaid, sárgumiid, govaid, govva-
girjjiid dahje mitalusfilmmažiid.

Dán prošeavttas válddiimet ge atnui dakkárlágan málle. Mii dagaheimmet
heivvolaš govaid mat govvidit muhtun mitalusa mii mitaluvvo mánáide.
Mitalusain ovdanbohtet vuorrádusat mánáid máilmmis, dáhpáhusat ja
fearánat maiguin geahččalit oaččuhit johtui oaiivildemiid, ságastallamiid ja
árvvoštallamiid – aistton mii lea riektá ja mii ii leat ja manne? ■

MUITALANÁRBEVIERRU BAJÁS-GEASSIMIS

Pigga Keskitalo ja Ánte Mihkkal Gaup

Dán oasis ovdanbuktojuvvojit muhtin mearkkašumit, mo muitalus-boddui ja mánáiguin ságastallamii sáhhtá ráhkkanit ja mo muitalus-bottu ja ságastallama sáhhtá lágídit. Čálus vuodđuduvvá vásáhusaide mat čoggojedje dutkanprošeavtta áigge. Munno bargun dán dutkanprošeavttas lei ovttas oahpaheaddjestudeanttaiguin plánet mo čadahit mánáiguin muitalusbottuid ja láidestit ságastallama, ja makkár pedagogalaš áššiide ja sáme-giela didaktihkalaš áššiide dakkár dilis berre giddet fuomášumi. Dat lea varra beroštahti fáddá sihke mánáidgárdeoahpaheddjiide ja eará oahpaheddjiide guđet barget smávvamánáiguin.

Vuosttažettiin gáibiduvvo dihtomielalašvuohta go muitalanbottuid ja ságastallamiid galgá lágídit. Muitaleami čadaheapmi eaktuda ulbmilaš jurddašeami ja plánema, nu go deattuhuvvo mánáidgárddiid ja skuvllaid stivrejeaddji dokumeanttain. Muhto maiddái sámi muitalanárbevierus leat muitalusbottut leamaš dehálaš gaskaoapmin mánáid bajásgeassimis ja kultuvrralaš árvvuid gilvimis. Seammás lea muitaleami ja ságastallamiid bokte vejolaš ovdánahttit mánáid giela sin iežaset beroštumiid vuodul ja dan ahtanuššandásis gos mánát leat. Muitalanárbevierru ja ságastallamat leat juo unnit eanet lunddolaš oassin dábálaš beaivválaš doaimmain sihke mánáidgárddis ja skuvllas, muhto evttohetne goittotge ahte doaibma biddjošii ain eanet dihtomielalaččat oassin mánáidgárddiid ja skuvllaid plánabargguide ja plánaide. Dákkár vugiin muitalanárbevierru ja mánáiguin ságastallan loktanivččii institušunála vuoruheapmin iige báze ovttaskas oahpaheaddji beroštumi ja háliidusa duohkái.

Muitalanárbevieru šlájaid birra sáhhtá mánáiguin ságastallat mánngga láhkái ja mánngga vugiin. Oahpaheaddjit sáhhtet plánedettiin smiehttat ja plánet mo ja manne muitalanárbevieruin bargat. Muitalanbottuid iešalddis sáhhtá lágídit maid luvvoseappot. Muhto go vállje bargat muitalusaiguin de lea mávsso-laš muitalusa válljedettiin smiehttat galgágo adnot čállojuvvon vai muitaluvvon muitalus. Sámi kulturárbi sistisdoallá olu sohka buolvvas nubbái njálm-málaččat sirdásan muitalusaid, muhto muitalusat sáhhtet maid riegádit dálá árgabeaivvis. Muitalusas leat iešalddis seammassullasaš iešvuodat go luodisge, dat sáhhtá leat oanehaš dahje guhkki ja gealdočomat sáhhtet geardduhuvvot ja

Govva: Bjørg Monsen Vars

deattuhuvvot. Dasto sáhtta maid vihkkedallat galgágo mitalusa ja dahje luodi ráhkadit fárrrolaga mánáiguin ja sin vásihemiin ja geahččanguovllus. Dakkár vuolggasadji váldá máná guovddážii ja suovvá su jiena boahitit oidnosii. Lea váttis ovddalgihtii ráddjet mitalusa dasgo dat lea ealli ja eallasis doaibma. Nu ahte mitalusa sáhtta meroštallat dat ahte leago dihto dillái, báikái ja áigái čatnasan fearán dahje dáhpáhus. Oahpaheaddjit galget leat gozuid alde áššiin main mánat dihto áiggiin beroštit ja makkár doaimmain mánat sáhttet leat mielde, iešguđetge jagiáiggiid.

GÁRVVES MITALUS VUOLGGASADJIN SÁGASTALLAMIIDDA

Mitalus mainna dutkanjoavku ovtta studeanttaiguin lea barggildan sáhtta diedusge maid adnot. Háliidetne muittuhit ahte vaikke gárvves rámma čuovvun sáhtta leat hástaleaddji go galgá velá čađahit čiekŋalis árvvoštallama dan olis de dattege muitaleami ja gažadeami innovašuvdna lea juoga mainna dihtomielalaččat bargat ovddidan dihtii mánáid giela ja jurddašeami. Sáhtta leat maid váttis njuolga njuiket diekkár mitalussii mii gáibida čiekŋalis árvvoštallama, ja dan sivas diekkár diliide lea buorre ráhkkanit bures.

Dutkijoavkku ráhkadan mitalusas lea bárti. Dan vuodul mánat galget gávnahit mii lea riehta ja mii ii leat riehta. Vai dat galgá lihkestuvvat, mánat sáhtášedje vuos hárbhallagoahit ságastallat mitalusa sisdoalu birra, ovdamearkka dihte mii lea mitalusas suohtas ja mii ii leat suohtas. Dáhtto evttohit ahte ovdalgo njuiket dán gáibideaddji árvvoštallanvuogi dássái, de galget mánat álgos beassat hárbhallat álkut mitalusaiguin vai ohppet ja hárbjanišgohtet ságastallat mitalusaid birra. De sáhtta dađistaga ovdánit váddásut mitalusaide ja ságastallamiidda.

MITALANÁRBEVIERRU OASSIN BAJÁSGEASSIN- ARENAID DOAIMMAID

Árbevieruid lea sámi bajásgeassinarenain hui dehálaš muittuhit ja geahččalit váldit daid pedagogalaš arenai fárrui nu ahte doaimmain lea ulbmil ja mearkkašupmi. Mitalusaid bokte sáhttit oahpahit mánáid ja nu doalvut kulturárbbi viidásut. Muitaleamis leat čanastagat mánáid morála ja etihka ovdáneapmái nu ahte mitalanárbevieru geavaheamis leat mánaga dimenšuvnna. Okta dehálaš doaibma lea guoimmuhit, muhto seammás somás arenas ja dilis oahppat olmmošvuoda. Nie láhččo oahppan oahppi dásis ja su beroštumiid mielde.

Mitalanárbevierus lea nana ealáskahttinbealli sihke sámegillii ja árbevieruide, mat áiggi rávnjnis orrot jávkame. Jus eat vuorut mitalanárbevieru bajás-

Govva: Bjørg Monsen Vars

geassininstitušuvnnain, de sáhtta navdojuvvot ahte dákkár nana pedagogalaš doaibma ii adnojuvvo árvvus. Dasa lassin sáhtta leat váttis gávdnat sáji ja áiggi dakkár doibmii, dasgo bajásgeassininstitušuvnnaid dattege stivrejit rámma-plánat ja departemeantta áigges áigái vuoruheamit. Báikkálaš barggus Sámi guovlluin muitaleapmi lea dattege dehálaš oassi ja bajásgeassima doaimmain galgá doalahit oktavuoda muitalanárbevrrui, sihke mánáidgárddiin ja skuvllain. Muitalanárbevierus lea nana dekoloniála ja sámáidahtti mearkkašupmi dasgo dan bargovuogi bokte mii nagodit ođasmahttit institušuvnna bargovuogiid ja dan bokte olbmuid jurddašeami. Ja muitaleapmái lea buorre dorvvastit jus ain váilot buorit oahpponeavvut mat livčče heivehuvvon iešguđet dilálaš-vuhtii.

Orru maid nu ahte mánáidgárddiin ja álgojagiin skuvllain sáhtta bargat sámivuodain ja muitalisaiguin, muhto de rievdaohtet oahppanvuogit go lahkoniit nuoraidskuvlla. Muittuhetne goittotge ahte muitalanárbevierru lea doaibma mii geasuha sihke mánáid, nuoraid ja rávesolbmuid. Nuoraide sáhtta maid lágídit muitalanbottuid sin ahkedási ja beroštumiid vuodul. Čuovvovažžan leat evttohusat dasa mo muitalanárbevieruin galggašii bargat bajásgeassindilis.

MAID OAHPAHEADDJI SÁHTTÁ GEAVATLAČČAT BARGAT?

Lea nana sávaldat ahte oahpaheaddjeoahput ja oahpaheaddjiid dievasmahttinskuvlejupmi ain doalašedje oidnosis ja gullomis muitalanárbevieru ja juoigama. Jus oahpaheaddjit eai beasa geahčadit ja iskat iežaset skuvlejumi áigge dihto ovdanbuktinvugiid, de lea sidjiide dávjá veadjemeahttun geavahit dákkár vugiid mannjá bargoeallimis. Dan sivas lea oahpaheaddjeskuvlejumis máilmmi dehálaš rolla. Oahpaheaddjeskuvlla dehálaš doaibman lea bargat muitalanárbevieruin ja juoigamiin vai oahpaheaddjit besset háhkat dáidduid maiguin birgejit sámi mánáidgárddiin ja skuvllain. Oahpaheaddjiin galgá leat vuoddomáhttu árvvoštallat goas ja gos lea vuogas skuvlla árgabeaivvis lágídit muitalanbottožiid.

Jus de oahpaheaddji dovdá son ii leat nu vuđolaččat oahppan muitalanárbevieru iige leat hárvánan muitalit, de sáhtášii árvvoštallat váldit dan alcces ovdánahttindoaimman. Dihto áššit leat jávkamin, nugo muitalanárbevierru, mii lea unnit ja unnit anus, ja unnit ja unnit mánat besset dainna bajásšaddat. Sivas dasa lea, ahte máilbmi rievdá ja leat stuorra máilmmi diedut ja árvvut mat geasuhit ja doalvvuhit maiddá sámi mánáid ja ruovttuid beroštumiid. Media suoláda áiggi, unnit ja unnit báhcá áigi muitalit, guoimmuhit ja gulahalat. Stuorra máilbmi, áiggi mannolat oamasta alcces min áiggi ja dasa gaskii

Govva: Bjørg Monsen Vars

fievrreduvvojit márkanfámut, ruđalaš fámut ja oastinfámut. Dán dáidá leat dehálaš jurddašit ja fuomášit, ja smiehttat mo lágidemiid oahppamii galggašii ođastit nu ahte das lea sadji árbevieruide.

Mánáid lea lihkus viehka álki oažžut fárrui iešguđet doaimmaide. Mánát čuovvolit hui mielas ollesolbmuid doaimmaid. Ovdamearkan mánáid sáhtá bidjat govahallat mitaluslanja. Doppe sáhtá hárbhallat sámegillii mitalusa ja mitallemi ja stoahkat gielain, ja dan láhkái ovdánahttit mánáid giela. Dán mitaluslanjas mánát besset lávlut ja juoigat. Mánáide sáhtá dat šaddat somás vuordámuššan ja sii jearahit goas mii beassat dan mitalanlatnji. Mánát dovddahit beassat gullat mitalusaid ja fearániid, mat guoimmuhit, hiepmahuhttet, bidjet jurddašit ja jearahit. Dákkár mitalanlanja sáhtá hukset iešguđet vugiin joga luohkkálanja čihkii dahje skuvllas eará báikái gos orru leamen vuogas. Dat sáhtá leat lávu lágan dahje fanas dahje eará sullasaš mii orru heivemin, ja hápmi sáhtá maiddá rievddadit. Dieđusge mitalanlatnja sáhtá leat maiddá olgun, muhto dalle dasa sáhtá hutkat eará nama. Ovdanbuktinarenas sáhtá vurrolagaid mitalit iežas fearána, stoahkama, niegu dahje doaimmaid birra. Oahppat iežas fearániid mitalit earáide lea dehálaš doaimma dasgo dat ovdánahtá sihke jurddašemi ja giela. Mánát sáhttet maiddá vurrolagaid mitalit maid sii leat gullan dahje maid soames lea lohkan muhtin girjjis. Okta eará dehálaš doaimma lea ahte ođđasit muittu miel' mitalit muhtin ášši, go dat ovddida ovdamearkka dihte mánáid muittu.

Juohke beaivve galggašii várret dákkár mitalusdoaimmaide saji. Mitalusai-
guin sáhttit álggahit beaivvi ja loahpahit beaivvi, ja lea dehálaš varieret vai ii šaddagoađe láittasin dahje oktageardánin. Mitalusdoaimmaid sáhtá maid čatnat oassin eará doaimmaide. Ovdamearkka dihte mánát sáhttet liikot beassat vuorbádit gii beassá válljet mitalusa. Dahje jus soapmásis lea riegeadanbeaivi, de son beassá vuosttamuššan válljet mitalusa. De maiddá beassá olles joavku riegeadanbeaivvi birra lávlut ja lihku juoigat.

Mitalanárbevieru sáhtá čatnat maiddá eará oahppanollisvuodaide heivvolaččat. Mitallemi sáhtá leat láidestuvvon dahje friddjasut hámis vai seailu mokta dan doaimmas. Álo mitalanárbevieru doalahepmi ii dárbbas leat nu láidestuvvon ja oassi eará doaimmaide fal sáhtá leat luvvoseabboge, ahte das lea vuoinjasteami ja vuogas áigegolu mearkkašupmi.

Jus lea dakkár dovdu oahpaheaddjis ahte ii leat nu oadjebas mitalanárbevieruin, de galgá álgit veháziid mielde. Áiggi mielde viiddida de doaimma. Vuolggasadjin lea ahte mitallemi lea mánáide mihtilmas doaimma ja oassi árbevirolaš bajásgeassimis.

OADJEBASVUOHTA MUITALANÁRBEVIERUIN

Dá lea ovdamearka mo sáhtta bargat jus ii leat nu oadjebas muitalemiin. Lea nu ahte oahpaheaddji dáidá leat muhtumin mánáid mielas boares olmmoš. Go oahpaheaddji muitala iežas mánnávuoda birra, dat lea mánáide gelddolaš. Sáhtát muitalit mánáide, mo lei dalle go don álget skuvlii, ohppet čuoigat, galle skihpára dus ledje ja maid dii láviidet stoahkat. Dát lea vuogas álgu muitalanboddui dakkár oahpaheaddjái guhte ii dovdda oadjebasvuoda dasa.

Skuvllas lea maiddái dárbbášlaš vuolggahit ja nannet muitaleami ruovttu ektui. Lea dehálaš ahte ruovttut ožžot diedu ahte skuvla bargá muitalanárbevieruin nu ahte maiddá ruoktu sáhtta ovttasbarggus skuvllain loktet fáttá. Ná viidu muitalanárbevieru ja maiddá ruoktu oažžu eanet coavcci iežas bajásgeassimii. Vánhemat sáhttet čatnat muitaleami vaikke boares govaide ja vánhemat sáhtášedje daid ovdanbuktit. Jus govaid sáhtta mánget ja buktit skuvlii de lea govaid oktavuhtii vejolaš čállit muhtinlágan teavsttaid. Seammás viidu doaimma, go oktiičadno giella ja čállin. Mánát maid liikojit sárgut, ivdnet ja čatnat diesa muitaleami.

Sávve ságastallamiid muitalusaid birra šaddat ealasin. Ovdamearkan lea ánolaš smiehtadit makkár muitalusaid olbmot gulle mánnávuodas. Dasto sáhttit hárbje hit muitalit muitalusaid main lea čilgehus. Muitalusain maiddá loktanit sápmelaččaid máilmmigovvii gullevaš áššit oidnosii. Sátnevádjasat ja diiddat gullet maiddá muitalanárbevirrui.

Oahpaheaddji mokta suonjarda mánáide. Oahpaheaddjiid máhttu, duostilvuolta ja hállu gullet oktii go iskat heivehit oahpahusa nu ahte geasuha ja das lea meinnet ja ahte sisdoalut heivejit mánggalágan ohppiide. Muitalanárbevieru lea hui lahka stoahkama ja muitalusa dramatiserema.

Sávve oahpaheaddjit heivehit dán čállosa rávvagiid iežaset dárbbuide ja maiddá sáhttet válljet, ahte mo dán girjjázis ovdanbukton mállet heivešedje oahpaheaddji bargui. Muitalusaid sáhtta oanidit ja sáhtta geahčadit maid mii leat jurddašan muitalanbargguid plánetettiin ja de gávdnat iežas vuogi bargat. Sáhtta bidjat jearaldagaid ovdamearkan *Duottargonagas ja reanga* -muitalusa (gč. mildosa) olis ahte man sivas dahje manne reanga háliidii dihto áššiid. Dasa eai leat dihto rivttes vástádušat, muhto ahte mánát sáhttet ovdanbuktit ahte reanga háliidit šaddat finnnisin dahje gievran. Nie mánát ohppet nubbi nuppi jurdagiin ahte leat mánggalágan vuogit ipmirdit áššiid ja ahte nubbi nuppis sáhtta oahppat ja nie viiddidit iežas ipmárdusa iešguđet áššiin. Mánát maid nu ohppet guldalit ja árvvus atnit nubbi nuppi oaiviliid ja hukset oktasaš ipmárdusa áššiid birra. ■

DUTKAMUŠA BOHTOSAT: MÁNÁID EHTALAŠ JURDDAŠEAPMI JA (EAHPE-) SIHKARVUOĐA ALMMUHEAPMI MÁNÁID GIELAS

Nils Oskal ja Johanna Johansen Ijäs

Govva: Disainari / Tanja Sanila

MOVT MÁNÁID GIELAS BOAHTÁ OVDAN MOVT SII ÁRVVOŠTALLET IEŽASET EHTALAŠ JURDDAŠEAMI DOALLEVAŠVUOĐA?

Mii muitaleimmet oanehis muitalusa, maid mii de geavaheimmet vuodđun go humadeimmet mánáiguin. Muitalusas lea mánná buohcci, ja dárbbáša dálkasiid dalánaga. Go rámbuvrrit leat steanggás, de ferte áhčči gaikut rámbuvrra ja váldit dálkasiid. Ja jearaldat man birra leat humadan mánáiguin, lea ahte lei go dat riekta vai boastut áhčis gaikut rámbuvrra, ja manin nu.

Dat lea dábálaš ahte dan agi mánát eai dohkket spiehkastemiid morála njuolgadusaiguin. Mánáin maid mii jearahalaimet, lea seammasullasaš ákkastallanmálle: Dat lea boastut cuvket láse, go ii leat lohpi cuvket láse. Dat leat boastut gaikut rámbuvrriid, go dat lea lobiheapme. Jus váldá dálkasiid lobi haga, de lea suoládeame.

Muhtomin sii dadjet ahte lei veahá riekta dehe veahá boastut áhčis gaikut rámbuvrra. Dán sáhtá dulkot dainna lágiin ahte sii oaivvildit ahte gávdnojit argumenttat goappaš čuoččuhusaide: Dat ii lean áibbas riekta, ii ge áibbas boastut. Vaikko vel ii leat ge áibbas riekta gaikut rámbuvrra, de lea goitge ipmirdahtti ahte áhčči suoláda dálkasa go ii leat eará vejolašvuohta go mánná dárbbáša dálkasa.

Muđui mánát earuhit diehtima ja jáhkima. Sis leat garra gáibádusat dasa maid dat galgá máksit ahte don diedát juoidá. Sii dadjet dávjá ahte mon in dieđe. Muhtomin lea álkit ipmirdit maid dainna oaivvildit, muhtomin soaitá dušše dat ahte sii eai duostta oaivvildit juoidá, dehe eai duostta dadjat maid oaivvildit.

Ovdamearkka dihte lea hui ipmirdahtti, go mánná lohka ahte son in dieđe suoládii go áhčči go gaikkui ja dušše válddii dálkasiid lobi haga. Diehtit ja jáhkkit ahte juoga lea duohta, lea eará go diehtit dehe jáhkkit ahte juoga lea riekta. Lea mihá váddásit ákkastallat morála birra go dan birra mii gávdno dehe mii lea duohta.

Vaikko mii vuosttažettiin leimmet háliidan hupmat mánáiguin morála birra, de sii maid háliidit guorahallat pragmathtalaš beliid. Sii eai háliit dušše hupmat dan birra mii lea riekta dehe boastut, muhto maid dan birra mii lea gánnahahtti ja mii lea ávkálaš. Mánát ákkastallet hui praktihkalaččat: Go beana lea skibas, de ii galgga áhčči gaikut rámbuvrra, muhto ringet šibitdoaktárii dehe dyrlegii! Jus viessu ja uksa lea buollime, de ii sáhte gaikut buolli uvssa, ja dalle ferte cuvket láse.

Ja muđui sii jurddašit čovdosiid oalle jođánit dasa movt galggašii hehttet dan dilálašvuoda ahte áhčči ferte gaikut rámbuvrri: Manne ii sáhte ringet rámbuvrri bargái ja šiehtadit ovdagihtii? Ja jus eai lean telefovnna, manin ii sáhte vázit rámbuvrebargi vissui? Ii go áhčči lean sáhttit guoddit ruđa rámbuvrái, mii gokčá dálkasiid ja goluid go šaddet divvut go lea gaikon rámbuvrri?

Mánát maid guorahallet mitalusa ja áhči daguid strategalaš beliid: Lea go buoremus vuohki gaikut rámbuvrri, jus áigu máná gádjut? Naba jus bohtet politiijat? Naba jus doppe lea kámera, dehe alárbma? Jus doppe gávnna hallá, dalle ii olle mánái dálkasiin. Gaikumis ii leat ávki obanassii, beroškeahttá das ahte lea go dat riekta vai boastut.

MOVT MÁNÁT ALMMUHEDJE EAHPESIHKARVUOĐA JA SIHKARVUOĐA GIELALAČČAT?

Guorahalaimet maiddái movt mánát almmuhedje sihkarkarvuođa ja eahpesihkarvuođa, namalassii movt sii almmuhedje dan mii fágagillii gohčoduvvo *epistemalaš modalitehtan*.

Dutkanmateriálas, mas mánát ságastallet rávisolbmui guin muitalusaid birra, boahtá ovdan ahte sihkarkarvuohta ja eahpesihkarvuohta almmuhuvvojedje earenoamážit vearbbaiguin, partihkkaliiguin ja advearbbaiguin.

VEARBBAT

Vearbbaiguin *jáhkkit*, *sáhttit* ja *soaitit* mánát almmuhedje eahpesihkarvuođa, nugo boahtá ovdan čuovvovaš ovdamearkkain mat leat vižžon dutkanmateriálas. Ovdamearkasánit čállojuvvojit finjubustávaiguin. Eanas ovdamearkkain leat mielde rávisolbmuid cealkagat vai lea álkit ipmirdit makkár oktavuodas mánát leat dadjan iežaset cealkagiid.

1	RÁVISOLMMOŠ:	Dat ii soaitte ollen gálget vuovttaid ge.
	MÁNNÁ:	Mun <i>jáhkán</i> ahte dat lea helt helt váibbas. (sk) ¹
2	RÁVISOLMMOŠ:	Manin dat mánná bárggui? Mii dat das lei?
		Lei go das hui váivi? Lei got vehá buohcci?
	MÁNNÁ:	Mun gal <i>jáhkán</i> dat lei buohcci. (sk)
3	RÁVISOLMMOŠ:	Lea go doppe olmмоš dan viesu siste?
		Na jus doppe livččii olmмоš?
	MÁNNÁ:	Doppe lea olmмоš, njuiket láseráigge olggos, cuvket láse.
	RÁVISOLMMOŠ:	De ferte de cuvket. Mannet dan galgai cuvket?
	MÁNNÁ:	<i>Sáhttá</i> olmмоš buollit. (mg)
4	RÁVISOLMMOŠ:	Lei go áhčis riehta dahje boastut suoládit dálkasa?
	MÁNNÁ:	Na boastut, muhto dat <i>soaitá</i> leat riehta. (sk)

Ovdamearkkain (1) ja (2) boahtá ovdan ahte mánát eai leat áibbas sihkkarat das ahte ”dat lea helt helt váibbas” ja ahte ”dat lei buohcci”, muhto sii *jáhk- ket* nu. Ovdamearka (3) lea vižžon dakkár ságastallamis mas mánná oaihvilda ahte jus viessu lea buollime, de lea lohpi cuvket láse. *Sáhttit*-vearbbaiguin mánná almmuha ahte ii leat nu sihkar ahte olmмоš buollá vissui jus ii cuvke láse ja

1 Oanádus *sk* máksá ahte ovdamearka lea vižžon skuvlamánáid materiálas. Mánáidgárdemánáid materiálii čujuhuvvo *mg*-oanádusain.

báhtar láseráigge olggos, muhto nu *sáhtta* geavvat. Vuolimus ovdamearkkas (4) mánná ii dieđe áibbas sihkkarit ahte lea go riekta vai boastut suoládit dálkasa, muhto su mielas dat *soaita* leat riekta vaikko lea ge su mielas boastut.

Diehtit-vearbbain mánát almmuhedje sihkarvuoda. Sii atne *diehtit*-vearbbas aivve biehttalanhámis go eai diehtán maid galggašedje vástidit rávisolbmuid jearaldagaide. Sii ledje namalassii sihkkarat das ahte eai dieđe vástádusa dasa maid rávisolmmoš jearrá, nugo dán ovdamearkkas:

- 5 RÁVISOLMMOŠ: Na jus dat áhčči, jus dat ii livččii cuvken dan láse ja viežžan dan dálkasa, mii son de livččii sáhttan geavvat?
MÁNNÁ: Mun *in dieđe*. (mg)

PARTIHKKALAT JA ADVEARBBAT

Dutkanmateriála dábálemos partihkal lei *gal*. Go mánát ledje sihkkarat muhtun áššis, de sii sáhtte nannet iežaset čuoččehusa *gal*-sániin. Eará partihkkalat ja advearbbat, namalassii *ama*, *sihkkarit*, *várra* adnojuvvojedje eahpesihkarvuoda almmuheamis. Mánát almmuhedje eahpesihkarvuoda maiddái dárogiela *kanskje*-advearbbain. Dá leat ovdamearkkat cealkagiin main sii atne partihkkaliid ja advearbbaid.

- 6 RÁVISOLMMOŠ: Naba jos, jos dat livččui váldán dan, suoládan dan dálkasa, muhto goitge guođđán, billistan lása ja suoládan, muh' goitge guođđán ruđa dohko?
MÁNNÁ: De *gal* lea riekta jus guođđá ruđa. (sk)
- 7 MÁNNÁ: Dudno beatnagat leaba jápmán *ama*? (mg)
- 8 MÁNNÁ: Okei, dat lea *várra* buorre. (sk)
- 9 RÁVISOLMMOŠ: Ojá nu, dat suoládii, mm. Na jus áhčči ii livčče dán bargan, mot son de livččii dáhpáhuvvan dan mánnái?
MÁNNÁ: Na ožžon febera *kanskje*. (sk)
- 10 RÁVISOLMMOŠ: Dat lei oainnat steanggás, lásas dat rámbuvri, dan dihte dat *várra* cuvki.
MÁNNÁ: Na *sihkkarit* daningo vai ii oktage oainne doppe sisa. (sk)

Ovdamearkkas (6) mánná almmuha *gal*-sániin ahte son lea hui sihkar das ahte lea riekta jus guođđá ruđa. Čihččet ovdamearkkas ges mánná lea vehá eahpe-

sihkar leat go beatnagat jápmán, ja bivdá ságastallanguoimmistis nannejumi ahte nu lea. Eahpesihkarvuota boahtá ovdan maiddá ovdamearkkain (8) ja (9) main *várra*- ja *kanskje*-sánit adnojuvvojit sullii seamma mearkkašumis. Logát ovdamearkkas mánná ii leat áibbas sihkar das ahte ”ii oktage oainne doppe sisa” lei sivvan dasa manne mitalusa áhčči cuvkii láse, muhto dat lea goit su evttohus manne áhčči dagai nu.

ČOAHKKÁIGEASSU

Skuvlamánát ja mánáidgárdemánát almmuhedje epistemalaš modalitehta sullii seamma ollu, muhto stuorit mánáid gielas ledje eambbo iešguđetlágan ”eahpesihkarvuoda sánit” go unnit mánáid gielas. Skuvlamánát almmuhedje eahpesihkarvuoda dakkár sániiguin go *soaitit*, *kanskje*, *sihkkarit* ja *várra*, mat eai lean mánáidgárdemánáid materiálas.

Mánát almmuhedje (eahpe)sihkarvuoda njeljiin vearbain: *diehtit*, *sáhttit*, *jáhkkit* ja *soaitit*, ja viđain partihkkaliin ja advearbbain: *gal*, *ama*, *kanskje*, *sihkkarit* ja *várra*. Mánát máhtte nappo mánggalágan vugiid almmuhit sihke eahpesihkarvuoda ja sihkarvuoda gielalaččat.

Eahpesihkarvuoda ja sihkarvuoda almmuheapmi lea guovddáš oassi sihke rávisolbmuid ja mánáid giellageavaheamis, ja dan dihte lea dehálaš ahte mánát besset gullat ja oahppat epistemalaš modalitehta iešguđetlágan almmuhanvugiid. Oahpaheaddjit berrejit leat dihtomielalaččat iežaset gielas ja almmuhit eahpesihkarvuoda ja sihkarvuoda mánggalágan sániiguin. Dakkár sánit sáhttet leat vearbbat, nugo *jáhkkit*, *gáddit*, *sáhttit*, *soaitit*, *dáidit* ja *veadjit*, ja advearbbat ja partihkkalat, nugo *árvvusge*, *diedusge*, *mahká(š)*, *suiige* ja *gal*.

NEAVVAGAT MÁNÁID GIELA NANNEN- JA OVDDIDANBARGUI OBBALAČČAT

ATTE mánáide mánggalágan vejolašvuođaid gullat giela

- **MUITAL** mánáide mitalusaid, máidnasiid, árvádusaid, diiddaid ja eará
- **JUOIGGA**, dovne ja lávllo somás šuoŋaid ja dajahusaid
- **LOGA** mánáide girjiid

MOVTTIDAhte mánáid hupmat ja čállit

- **GULDAL** mánáid
- **HÁSTTE** mánáid mitalit iežaset jurdagiid ja vásáhusaid
- **ČÁLE** mánáiguin dahje hástte mánáid čállit fearániid, mitalusaid, reivviid, gávppašanlisttuid ja eará

OAHPAT mánáide ođđa sániid ja dadjanvugiid

- **EVTTOT** heivvolaš sániid, sátnehámiid dahje dadjanvugiid go mánát roahkkasit gillii

ANE árvvus mánáid giellamáhtu

- **ALE** cuiggot mánáid giela, dohkket baicca sin gielalaš ovdánanmuttu
- **MUITTE** ahte giella lea vuosttažettiin gulahallangaskaoapmi

HUMA mánáiguin giela birra

- **SÁGASTALA** mánáiguin sániid ja dajaldagaid sisdoalu birra

JURDDAŠ iežat giellageavaheami

- **JURDDAŠ** makkár sániid ja dadjanvugiid geavahat mánáiguin humadettiin
- **HÁRJEHALA** geavahišgoahtit sániid maid sajis soaittát dábálaččat atnit eará gielaid sániid, nugo *juohkit* ja *juogadit* ("delet"), *niesteskáhppu* dahje *niestedoassa* ("matboksa")
- **OAHPAHALA** sojahanhámiid maid it oro máhttime dahje maid soaittát vajálduhtán, nugo *alccen* dahje *alccesan* (dárogiillii *til meg selv*, suomagiillii *itselleni*)

EAMBBO neavvagiid gávnnat ovdamearkka dihte Nils Øivind Helander girjiis *Ohppojuvvon ja sohppojuvvon giella* (2017), ja rávagihppagis *Giellaválljen lea dehálaš!*. ■

MILDOSAT

MUITALUSAT

Ánte Mihkkal Gaup

MÁNNÁ LEA BUOHCCI

Gea man heahti lea mánás ja váhnemiin. Mánná lea buohcci, čieru oruskeahtá. Ii leat šat ávki váhnemiid jeddemis. Mánná dárbbáša dálkasa, vai nagoda vuoignat. Muhto lea idja ja márkana dálkkasrámbuvra lea gitta. ”Mun FERTEN dálkasa gávdnat”, dadjá áhčči ja viehkala márkani.

Ii leat ávki uksii dearpat, buohkat ođdet. ”Mun FERTEN láse cuvket ja sisa beassat.”

Dálkkasskábes lea lihkus dálkkas. ”Dohppen dan mielde. Mannos movt manná. Mánná FERTE dearvvašnuvvat.”

Dál ii šat čiero mánná, lea ožžon dálkasa ja dearvvašnuvvan.

Muitalus lea oanehažžan čállojuvvon vai šaddá geavaheddiide vejolažžan:

- **HUTKAT** gos bearaš orru, makkár agit, namat, barggut, dálki, jagioassi jna.
- **MEARRIDIT** máná sohka beali, dávdá jnv.
- **GÁVNNAHIT** manne áhčči viehká márkani, ii ringe doaktárii, ii ge vuoje biillain jnv.

SPÁBBAČIEKČAN

Unnavieljaš lei guhká viggan stuorabártneid mielde spáppa čiekčat. ”Don leat beare unni”, dadje sii. Son lei gal dohkken spábbaviežžin. Muhto son han duođas háliidii čiekčat spáppa. Muhtun beaivvi bođii stuora vilbealli guossái. Dat lei illubeaivi, go son jearai su mielde iežas beallái (láhki) čiekčat.

Oba somá lei viehkat spáppa maŋis. Moatte háve son jovssai guoskat. Unnavieljaš viimmáskii ain eambbo. Fáhkka lei áibbas akto joksame spáppa, nuppi moala guvlui. De skuvihii stuorámuš bárdni su meattá ja bávkali mollii. Muhto ii deaivan, spábba loktanii moala badjel ja deaivvai ránnjáviesu láse.

Ránnjá idistii olggos. ”GII MU LÁSE ČUVKII?” Stuorámuš bárdni cuigii unnavieljažii: ”DUOT DAT LEI.” Ránnjá čurvii: ”DAT FERTE MÁKSIT!” Unnavieljaš oaččui siva, vaikko lei sivaheapmi.

GUMPE BOAHTÁ

Háliidan ádjáin skelbmošit. Son lea sihtan mu odne geahččat sávzagárddi ja čuorvut jus gumpe boahtá. Ieš lea olgun murjeme, spánnja gieđas.

”ÁDDJÁ, ÁDDJÁ, GUMPE BOAHTÁ, BOAÐE VEAHKKIN!”

”Vuoi gáfat dette, MUN BOAÐÁN, ALE BALLÁ, VUORDDE VEAHÁŠ!”

Áddjá olle sáđa sáđa gárddi lusa: ”GOAL DAT GUMPE?” ”HA-HA-HAA, MUN DÁJUHIN DU!” ”Gal don leat juo skealbma!”

Áddjá fas murjegoahtá. Veahá maŋŋelaš gullo čuorvume heakka heađis:

”ÁDDJÁ, ÁDDJÁ, GUMPE BOÐII. BOAÐE VEAHKKIN, DOAMA!”

”Vuoi gáfat dien nealgegumppe. VUORDDE VEAHÁŠ, MUN BOAÐÁN.”

Áddjá olle gárdde lusa, vearju vel gieđas. ”GOAL DAT GUMPE, MUN BÁŽÁN.”

”HA-HA-HAA, MUN DUŠŠE SKELBMOŠIN!” ”It ábut čuorvut veahki eambbo jus lea duohta heahti, ama nu!” ”Nu fal, nu fal.”

Veahá maŋŋel, heahtejetna gullo: ”ÁDDJÁ, ÁDDJÁ, DE BOÐII GUMPE, DOAMA VEAHKKIN!” Áddjá doalvu muorjespánnja sisa, boahtá fas olggos.

”ÁDDJÁ, ÁDDJÁ, BOAÐE VEAHKKIN, GUMPE BOÐII, DAT LEA DUOHTA!”

Áddjá doalvu nuppi muorjespánnja sisa ja boahtá olggos.

”ÁDDJÁ GULAT GO, BOAÐE VEAHKKIN, GUMPE BORRÁ MU!”

”Hm, gal diet sávzageahčči lea gievra skelbmošit.” Áddjá guoddá goalmmát muorjespánnja sisa, ii ge šat boađe olggos.

Movt son dat manai sávzagehččiin ja manne? ■

DÁ gávdnojit ivdnegovat maid sáhtttá čájehit mánáide muitalusaid muitalettiin.

Seamma sajis leat maid ivnnehis govat maid mánát sáhttet ivdnet go leat gullan muitalusaid.

MÁNÁT sáhttet maid ieža sárgut dearvvašnuvvan máná, dahje dálle, viesu dahje goađi gos buohcci mánná ja su váhnemat orrot.

VEAHKKEJEARALDAGAT SÁGASTALLA-MII MÁNNÁ LEA BUOHCCI -MUITA-LUSA BIRRA

Nils Oskal

1. Mo lei muitalus du mielas?
- 1.A Manin?
2. Jus áhčči ii livččii gaikon apoteikka, mii de livččii sáhhtán geavvat?
3. Lei go áhčis riekta vai boastut suoládit dálkasa?
- 3.A Manin dehe manin ii?
4. Jus buohcci mánná ii leat su mánná, muhto amas mánná, berre go de áhčči suoládit dálkasa gádjun dihte amas máná?
- 4.A Manin dehe manin ii?
5. Jus lea áhči beana mii lea šaddan skibas, berre go de áhčči suoládit dálkasa gádjun dihte beatnaga?
6. Lea go riekta dahkat vaikko maid, jus áigu gádjut eará olbmuid?
- 6.A Manin dehe manin ii?
7. Áhčči rihkku lága ja dahká juoidá mii lea lobiheapme go suoláda dálkasa. Lea go dahkan boastut, go lea dahkan juoidá mii lea lobiheapme?
8. Berre go olmmoš geahččalit leat nu lobálaš/lágalaš go vejolaš?
- 8.A Manin dehe manin ii?
- 8.B Mo dat guoská dan muitalussii ja jearaldahkii maid áhčči lei berret dahkat dan dilálašvuodas?
9. Jus don jurddašat vel nuppes muitalusa birra, maid don jurddašat áhčči galgašii dahkat dan dilálašvuodas?
- 9.A Manin?

SÁGASTALLANBAGADUS MUITA-LUSAIDE

Nils Oskal ja Johanna Johansen Ijäs

Prošektii ”Epistemalaš modalitehta máná ehtalaš ja morálalaš árvvoštallamis”
Prošeaktaeaiggát: Sámi allaskuvla

DUOGÁŠ

Ságastallan gullá dutkanprošektii man ulbmil lea guorahallat mánáid gie-
la ja ehtalaš jurddašeami. Prošeavttas guorahallat makkár oktavuoha lea
mánáid giellageavaheamis ja ehtalaš jurddašeamis. Ulbmil lea čielggadit mot
mánáidgárde- ja skuvlamánát dulkojit ja árvvoštallet iešguđetlágan ehtalaš
gažaldagaid, ja makkár sámegeiela sii atnet go ságastallet ehtalaš čuolmmaid
birra. Prošeakta galgá addit dieđuid mot mánáidgárddis ja skuvllas sáhtá nan-
net mánáid gie-la ja mot ehtalaš áššiid birra sáhtá ságastallat mánáiguin.

SÁGASTALLAMA ULBMIL

Ulbmil lea vuos oččodit mánáid ságastallat jearaldagaid birra mii lea riekta,
mii lea boastut, mii lea buorre, mii lea bahá. Váldoulbmil lea oččodit mánáid
ákkastallat ja árvvoštallat manne juoga lea riekta dahje boastut, buorre dahje
bahá. Ulbmil lea oččodit mánáid ságastallat ehtalaš áššiid birra ja dovddahit
man sihkkarat dahje eahpesihkkarat sii leat iežaset oaiviliin.

MASA SÁGASTALLAN GALGÁ GEAVAHUVVOT

Ságastallan báddejuvvo ja transkriberejuvvo dutkama váras. Dutkanmateriá-
las iskat mot mánáid giellageavaheamis boahtá ovdan sihkkarvuohta ja eahpe-
sihkkarvuohta. Mii jearrat juohke máná váhnemiin/ovddasteddjiin čálalaš
lobi oazžu go su/sudno mánná searvat materiálačoaggimii. Dieđut mánáid,
mánáidgárddiid ja skuvllaid birra anonymiserejuvvojit buotlágan almmu-
hemiin prošeavttas. Dieđuid giedahallamis mii čuovvut personsuodjaluslágaid
ja ehtalaš njuolggadusaid.

MOT SÁGASTALLAN GALGGAŠII ČAĐAHUVVOT

Sámi allaskuvlla studeanttat, skuvllaid ja mánáidgárddiid oahpaheaddjit ja
allaskuvlla dutkit ráhkkanit ovtta ságastallat mánáiguin. Skuvllaid ja mánáid-
gárddiid oahpaheddjiide fállujuvvo oahppu ovdal ságastallama. Studeanttat
hárjehallet mitalit válljejuvvo mitalusaid main leat iešguđetlágan ehtalaš
čuolmmat. Manjel go mánát leat gullan mitalusaid, sii sáhttet tevdnet go-

vaid muitalusaid birra. Mánáid govaid ja/dahje gárvves tevnnegiid sáhhtá atnit veahkkin oážžut ságastallama johtui. Ságastallama vuodđun adnojuvvojit ovdagihitii plánejuvvon jearaldagat. Studeanta ságastallá jearaldagaid birra álggos buot mánáiguin oktanaga. Dasto ságastallá juohke mánáin sierra. Deháleamos lea láhčit buori ja oadjebas gulahallama.

RÁVVAGAT MAID EARENOAMÁŽIT GALGGAŠII VÁRUHIT

Mánáid berrešii suovvat hupmat oalle friddja, ii gaskkalduhttit dahje stivret bearehaga ovdagihitii mearriduvvon jearaldagaiguin. Ságastallan berre leat spontána dialoga. Soaitá fertet geavahit eará gaskaomiid ovddidit ságastallama, ovdamearkka dihte tevdnet dahje čájehit govaid. Teknihkalaš rusttegat eai berre hehttet ságastallama. Ferte árvvoštallat mot dat eai galggaše geasuhit mánáid beroštumi. ■

DRAMATISEREJUVVON MUITALUS: DUOTTARGONAGAS JA REANĜA

Ánte Mihkkal Gaup

Čálli heivehan boares mitalusa vuodul mainna son lea eará oahpaheddiiguin bargan skuvllas 1980-logus. Mitalusa vuolábealde leat dan govaid ja filmma liŋkkat.

Dát mitalus lea heivehuvvon čájálmassan. Čájálmas lea golmma oasis.

UUOSTTAAŠ OASIS MIELDE: Mitalleaddji, Duottargonagas, Duottargonagasa nieida, reanĝa, gieddegašáhkku, Stuoragumpe, meahci eallit.

NUPPI OASIS MIELDE: Mitalleaddji, Duottargonagas, Duottargonagasa nieida, reanĝa, gieddegašáhkku, stuoragáhkku, gihligiisá, guolit.

GOALMMÁT OASIS MIELDE: Mitalleaddji, Duottargonagas, Duottargonagasa nieida, reanĝa, gieddegašáhkku, Jiehtanas, heajastallit.

UUOSTTAAŠ OASSI

MUITALEADDJI:

De lei Sámis dolin gonagas, gean gonagasgárdin lei duoddaris. Son gohčoduvvui Duottargonagassan. Sus lei nuorra, čáppa nieida, prinseassa, gii lei náitalanagis ja háliidii náitalit. Mánĝa reanĝabártni ledje gonagasas jearran lobi náitalit su nieiddain. Muhto gonagas ii lean miehtan dasa, sivas go ii oktage lean nagodan bargat dakkár bargguid, mat gonagasa mielas ledje hirbmat dárbbášlaččat.

DUOTTARGONAGASA GÁRDIMA LUHTTE

LÁVDI: Goahtešillju. Duottargonagas čohkká stuolustis olggobealde goadi ja humada iežas nieiddain. Nieida čuožžu ja geahččá birrat-birra.

NIEIDA: Áhčči, gea do boahtá guossi deike, nuorra bárdni. Oba somá ja orru leame hui čáppat. (boagusta)

DUOTTARGONAGAS: Já, nu lea gal, muhto doaivvut go dat nagoda bargat daid bargguid?

NIEIDA: Na dan ferte, dan ferte oaidnit ... hi-hi.

REANĜA: Buore beaivvi alla Gonagas, oččošin go lobi vuodjit soagnuide du niidii? (moddjestá niidii)

(Duottargonagas geahčesta niidii, nieida mojuhallá ja nivkala, dien bárdnái son goit liikkui.)

DUOTTARGONAGAS: Njáá ... joo ... soaitá ... eh, don fertet gal ovtt barggu bargat ja dan manñil, de gal beasat náitalit mu nieid-dain.

REAŅGA: Makkár bargu dat lea?

DUOTTARGONAGAS: Eh ... sihke mu nieida ja mun ieš háliidetne oaidnit man ollu eallit orrot dáppe Sámis, min duoddariin gitta meara duohká. Mun háliidan don čohkket daid elliid deike mu šilljui. De mun beasan oaidnit makkár eallit dat leat ja mii oažžut daid lohku.

REAŅGA: Nu fal, buorre Gonagas. Mun geahččalan bargat dan.

(Bárdni vuolga vázzit, ruohkká oaivvi ja jurddaša movt ipmašiid lea vejolaš čohkket dieid elliid gonagasa šilljui. Diet gal orru veadjemeahtun bargu ...)

GIEDDEGAŠÁHKU GOAÐIS

MUITALEADDJI:

ReaŅga vázzigoahtá ja jurddaša, movt dieinna áššiin sáhtášii bargat. Orru oba veadjemeahtun. Son lea measta vuollánan go fuomáša geahččalit jearrat ráđi gieddegašáhkus, gii orru darfegoađis giedderavddas.

LÁVDI: Darfegoahti. Goađis čohkká boares áhkku, hurada, lávloda ja juhká gáfe. De boahtá soames uvssa duohká.

GIEDDEGAŠÁHKU: Na boađe sisa!

REAŅGA: Buore beaivvi!

GIEDDEGAŠÁHKU: Ipmil dan attii!

(Bárdni čohkkeda uksii bearpmeha nala.)

GIEDDEGAŠÁHKU: Jáá, don boadát áhkkui ságaid mitalit. Don dáiddát leamaš gonagasšloahta luhtte?

REAŅGA: Juo.

GIEDDEGAŠÁHKU: Na sirdil deike loidui, oaččut gáfeguvssi juhkat.

(ReaŅga sirdila, juhká gáfe ja jurddaša.)

GIEDDEGAŠÁHKU: Don orut juoidá háliideame mus jearrat?

REAŅGA: Eh, juo ... eh ... dárbbášat go don veahki masage?
Leat go dus muorat ordnejuvvon dálváí?

GIEDDEGAŠÁHKKU: Juo, dán háve mus gal leat muorat ordnejuvvon ja
dasa in gal dárbbáš veahki. Muhto dáiddát don ieš
dárbbášit veahki juoga masa?

REAŅGA: Eh, juo ... mun lean ožžon nu váttis barggu Gonagasas,
in mun dieđe movt mun dan barggu galgган nagodit.
Gonagas sihtá golmma beaivve sisa čohkket visot elliid,
njealjejuolggagiid mat orrot su duoddariin gitta meara
duohkáí.

GIEDDEGAŠÁHKKU: Jáá, náá. Máhtát go'n gumppe luođi?

REAŅGA: Juo, mun lean áhkus oahppan gumppe luođi.

GIEDDEGAŠÁHKKU: Na, dat lea buorre. Dasto don galgган mannat dohko
dan Jorbadievá nala, dás lahkosis. Ja doppe galgган
juoigat dan Stuoragumppe luođi.

REAŅGA: Na, mun máhtán gumppe luođi, muhto mun in dieđe
lea go juste Stuoragumppe luohiti.

GIEDDEGAŠÁHKKU: Na dat lea seamma, gumppiin lea oktasáš luohiti ... ja,
ja dain leat gal máŅga luođi, muhto maid don máhtát,
dan don sáhtát juoigat.

REAŅGA: Eh ... naba jus dat ii boađe?

GIEDDEGAŠÁHKKU: Na jus dat ii boađe, de galgган dajahallat čáppa sánii-
guin, vai Gumpe liiko. Gal dat de boahtá.

REAŅGA: MáŅga duhát giitu. Báze dearvan!

GIEDDEGAŠÁHKKU: Mana dearvan ja mital munnje ságaid maŅŅel.

REAŅGA: Gal mun finan fas, hivás!

JORBADIEVÁ NALDE

MUITALEADDJI:

*ReaŅga vulggii vázzit dan Jorbadievá nala. Go ollii dievá nala, de geahččá
birrat-birra, doppe ii oidno ii mihkke, ii oidno goit gumpe, ii oidno makkár-
ge ealli.*

(ReaŅga juoigá ... juoigá ... oalle guhká, ii oidno makkárge gumpe ...)

REAŅGA: Na mes áhkku lei nevvon bidjat čáppa dajahusa.
(Juoigá fas.) ... gumppe lei jo ... ovcci vuomi njolggiida ovttá
veaiggis ... ovttá veaiggis njolggiida ovcci vuomi.

(Fáhkkestaga idista Stuoragumpe, mii lea liikká stuoris go heargi.)

GUMPE: Ho ... ho ... huovv. Gal don máhtát mu nu čábbát juoigat ...
Dasa liikon.

(Gumpe čájeha njálmmi, das ledje stuora máilmmi čalámat.)

GUMPE: HO ... HOO HO don dárbbášit vissa veahki mus ...?
REANĠA: Eh, juo ... mun livččen dárbbášan veahki ...
GUMPE: Na daja fal masa.
REANĠA: Sáhtášit go don veahkehit čohkket visot njealjejuolggagiid
mat orrot dáppe dain duoddariin gitta meara duohkáí?
Ja golmma beaivvi sisa buktit sin, daid njealjejuolggagiid,
dohko Duottargonagasa šilljui.
GUMPE: Ho ... hoo ... ho ... ho ... huov ... diet dat ii leat munnje vát-
tisvuohtan, mun gii njolggiidan ovcci vuomi ovttá veaiggis
... ho ... hoo ... Ihttin moai oaidnaletne dás dan dievá davá-
bealde.

(De jávkkiha Gumpe, bárdni geahččá gosa dat manná. Ja gullo doppe
guhkkín UHUUU... HOOOOV ... hoov. Gumpe lea čohkkegoahtán daid eliid
doppe dain duoddariin.)

MUITALEADDJI:

*Reanġa idjadii Jorbadievás rággasa vuolde ja gullái árrat idida go Stuora-
gumpe šávihi olles ealuin davábeallái. Bárdni beasai Stuoragumpe čielggi
nalde čohkkát go eallu njolggiidii gonagasa ja nieidda lusa.*

REANĠA: GEA GEAHČA DÁÁ ... Gonagas, dá mun buvttán visot el-
liid, njealjejuolggagiid mat orrot du duoddariin. Oaččun go
mun DÁL náitalit du nieiddain?
GONAGAS: Njáá...

(Nieida gal mojuhallá hirbmadit, son oainnat liikui dan bárdnái.)

GONAGAS: Njáá... soaitá gal ... MUHTO mus livččii gal vel nubbi bargu
mii galggašii dahkkojuvvot.

(Gumpe holvváda: "UHUUV ... HOLVV ..." ja visot eallit sihke rieben ja
njoammil ja buoidda ja ealga ja boazu ja bussá ja guovža ja heasta ja
earát eallit jávkkihit duoddariidda.)

NUBBI OASSI

MUITALEADDJI:

De lei Sámis dolin gonagas, gean gonagasgárdin lei duoddaris. Son gohčoduvvui Duottargonagassan. Sus lei nuorra, čáppa nieida, prinseassa, gii lei náitalanagis ja háliidii náitalit. Mánge reangabártni ledje gonagasas jearran lobi náitalit su nieiddain. Muhto gonagas ii lean miehtan dasa, sivas go eai lean nagodan bargat dihto bargguid.

GONAGASA GÁRDIMA LUHTTE

(Reanga skurtnjaga.)

GONAGAS: Na ... dolin nuorran, de geavai muinna hejot duoppe duon Guhkesjávrrri nalde. Go mun ledjen vuodjime heasttain, de heastareahka čalggihii suddái. Ja mu gihligiisá fierralii eret reagas ja vuojuui dohko dan Guhkesjávrrri bodnái. Voi ... voi dette ... gullui dušše blopp ... blopp ... blopp.

REANGA: Ohhoo, voi voi fal.

GONAGAS: Muhto reanga, jus don sáhtát viežžat mu gihligiisá doppe dan Guhkesjávrebortnis ja addit munnje, dasto gal oaččut náitalit mu nieiddain.

(Reanga vuolgá vázzit ja jurddaša čudjolit.)

REANGA: Movt son mun galggašin nagodit gihligiisá viežžat Guhkesjávrebortnis?

(Ja de muitá, na mes dáppe orru lahkosis Gieddegašáhkku, vázzá su goađi lusa ja rabista veahá uvssa, mii gižiha veahá.)

GIEDDEGAŠÁHKU GOAÐIS

GIEDDEGAŠÁHKU: Jáá, guossi go boahtá, boađe sisa!

REANGA: Buore beaivvi, áhkku!

GIEDDEGAŠÁHKU: Ipmele atti, jáá ... reanga boahtá fas guossái. Gal mun measta árvidan don leat ožžon eambbo bargguid dan Gonagasas. Ii go leat nu?

REANGA: (healli) Juo ...

GIEDDEGAŠÁHKU: Na sirdil dábbelii loidui, moai juhke gáfe, besse humadit.

(Reanga sirdila loidui ja oážžu gáfeguvssi juhkat. Ja áhkku han diđii makár barggu son lei ožžon.)

GIEDDEGAŠÁHKKU: HE-HE-HE, diet dat gal lea hui dološ fearán diet ahte
Gonagas lei nuorran vuoddján heasttain soagnomátkái
ja reahka čalggihi suddái ja gihligiisá vuojui dohko
jávrebodnái. Gonagas headju lea guhká gáhtan go ii
leat ožžon dan gihligiissá, dat galggai su eamidii, muh'
lihkus šattai ankke náitalit.

REAŅGA: (juhká gáfe) Muhto movt son livččii vejolaš giissá
oažžut doppe jávrebodnis? Vuos oba gávdnat ge dan?

GIEDDEGAŠÁHKKU: (boagusta) He-HEE. Máhtát go don juoigat gáhkora
luodi?

REAŅGA: Ehh, jáá ... in leat áibbas sihkar, vassis ... mun lean gal
gullan. Lea go son dat ná: Gágorii lei ... jo go lei jo gooo
... de jo go lei jo ...

GIEDDEGAŠÁHKKU: Nie han dat goit lea ge, don han máhtát. Ja go ollet
Guhkesjávregáddái, de manat dan njárgga geahčái mii
lea gasku jávrri. Ja njárgga geažis juoigagoađat dan
gáhkora luodi. Gal dat de soaitá boahtit gullat maid
áiggut ... Muh' ale ballá fal, dat lea oalle mihá stuoris,
mihá stuorát go dábálaš gáhkhorat.

(ReaŅga vuolgá vázzit. Gonagas lei oainnat lohkan: golmma beaivvi sisa
galgat doaimmahit dan barggu. Ja dál lea juo nubbe beaivi ja eahkeduv-
vame juo. Bárdni boahtá dohko njárgga geahčái, juoiggasta.)

GUHKESJÁVREGÁTTIS

REAŅGA: Ehh ... Gágorii lei jo go lei jo goo ... de lei jo goo ... lei joo

(Doppe ii oidno ii mihkkege, dušše bárut stuhčēt gáddái.)

REAŅGA: Na mes, áhkku logai mun galggan čappa dajahusa bidjat.
Gágorii bojá go vuojada ... de jo go lei jo nu ... gá gá gááá.
Gágorii bojá go buokčala ... guhkimussii čiekŋalasas go ...
Gágorii bojá goo nu ... nu dálkki muitala ... goas dat boahtá
nu ... nu ... sáhtá velá lávlut gá gá gáá.

(De boahtá fávllis stuora máilmmi gáhkhor ja vuodjá gitta gátti duohkái.)

GÁHKHOR: He-he-he giitu, don gal juiget mu luodi huui vuohkkasit.
DON dárbbášat várra veahki mus he-he?

REAŅGA: (ille duostá jietnadit, lei veahá issoras, go lea nie stuoris dat
gáhkhor ja guhkes sággenjunni, mii geaigá vel veahá bajás

guvlui, muh' de ankke lohká): Juo, eh ... don gii dovddat dán jávrri buoremusat eh ... eh ... Don várra leat oaidnán doppe jávrebortnis giissá?

GÁHKKOR: (biškada) Lean lean ... ja mii eat liiko dien giisái, dat lea boahmán áigá áigá deike, mii eat liiko dien giisái ... eat.

REANJA: Eh ... eh ... mun jurddašin, lea go son vejolaš oázžut dan giissá gáddái?

GÁHKKOR: (gákkasta) Eh ... he ... gá gá gááá ... mun gal lean geahččalan, lean geahččalan gaikut ja dat lea nu lossat. Eat mii nago-dan. Eat mii nago-dan.

REANJA: (viimmáska) Eh ... mus lea jurdda, buorre jurdda. Dá lea guhkes suohpan ja mus leat vel guokte suohpana duoppe, maiguin sáhtá joatkit. Jus don, jus don veahkehat mu njoa-rostit dan giissá gitta?

GÁHKKOR: (headásnuvvá, boagusta) Juo, muh' dat suohpan goit govddoda čázi nalde ja hi-hi ... Muhto jus mun válddán dan suohpana gitta njuniin ja gaikkun dohko fávlái ja buokčalan, de mun gal sáhtán dan giissá, dan giissá njoa-rostit doppe čázevuolde. Muh' don fertet doallat suohpanis ja dađistaga luoitit fávlái go gaikkun ja jus dárbu joatkkát vel nuppi ja goalmát suohpaniin.

REANJA: Buorre jurdda!

(Reanja njulge suohpana ja addá čoarvegielgeaži gáhkgorii, ja gáhkgor vuodjala fávlái ja njuniin gaiku suohpana fávlái. Bárdni ferte mieđihit ja mieđihit, luoitit dan suohpana, nu boahmán geahči. De ferte ravgestit ja gáhkgor bisána. Son joatká nuppi suohpana maŋŋái ja luoitá vel dan nai. Ja vel goalmát suohpana measta olle geahčái, de bisána gáhkgor. Ja go bisána, lei gáhkgor lohkan de galggat álgit gaikut gáddái. Son duohpa-goahmán gáddái, duohpá ja duohpá, gal dat lei lossa ja guhkilmas bargu. Fer-te veahá vuoinastit ja fas duohpat, lossa bargu. Nie son duohpá ja duohpá ja duohpá ja duohpá ja maŋemus "olle" giisá gáddái, de bárdni doapmá dainna gonagasa ja prinseassa lusa, juste olle dohko ovdal go sevnjoda.)

REANJA: Buorre Gonagas! Lea go dá dat gihligiisá man don leat láhppán?

GONAGAS: Oh njáá eh ... duhát milejun giitu! Na juste die han lea ge! In lean jáhkkan dat gávdno olmmái guhte nagoda gávdnat mu gihligiissá. GIITU!

REAŅGA: Eh, buorre Gonagas, oaččun go mun DÁL lobi náitalit du nieiddain?

GONAGAS: Eh ... njááá ... njááá ... mus livččii gal vel okta bargu.

(Gonagas ruohkká gáibbi, nieida gal mojuhallá bárdnái.)

REAŅGA: Makkár bargu bat dat ges lea?

GOALMMÁT OASSI

MUITALEADDJI:

De lei Sámis dolin gonagas, gean gonagasgárdin lei duoddaris. Son gohčoduvvui Duottargonagassan. Sus lei nuorra, čáppa nieida, prinseassa, gii lei náitalanagis ja háliidii náitalit. Mánja reanjabártni ledje gonagasas jearran lobi náitalit su nieiddain. Muhto gonagas ii lean miehtan dasa, si-vas go eai lean nagodan bargat dihto bargguid.

GONAGASA GÁRDIMA LUHTTE

GONAGAS: Eh ... don diedát, eh ... mun háliidivččen oažžut eambbo fámuid, ollu gievurut.

REAŅGA: Maid? Movt bat don ges sáhtát oažžut eambbo fámuid?

GONAGAS: Mun diedán doppe orru mu eatnamis juostá JIEHTANAS, mii lea hirbmat stuoris ja hirbmat gievra. Muhto he-he, mun lean gullan, lean gullan gosa dat lea čiehkkan iežas fámuid. Dat lea čiehkkan iežas fámuid iežas guhkes vilges skávžžáid sisa. Ja jus don reanja, jus don reanja nagodat sus váldit daid fámuid, na daid skávžžáid, ja buktit munnje – jus MUN šattan liikká gievra go Jiehtanas, DE mii gal sáhttit heajastallat ... he-he.

REAŅGA: Náá, diet gal lei oba váttis bargu, Jiehtanas gal sáhtta leat oba várálaš, dat han sáhtta cikcet olbmoo moallun, dat lea nu stuoris. (Jurddaša čudjolit): Movt son mun galggaan bargat dien barggu?

(Reanja vuolga vázzit ohcat ráđi, diedusge bivdá ráđi Gieddegašáhkus. Olle dohko Gieddegašáhku goađi lusa, ukša gižiha.)

GIEDDEGAŠÁHKU GOAĐIS

GIEDDEGAŠÁHKU: Boađe sisa, he-he ... jáá, don dat leat ge.

REAŅGA: (čohkkeda bearpmeha nala) Buore beaivvi, áhkku.

GIEDDEGAŠÁHKKU: Ipme! att, jáá ... mun árvidan don boadát doppe gonagasbáikkis.

REAŃGA: Juo, nu mun dagan ... ehh, muhto ... muhto ...

GIEDDEGAŠÁHKKU: (gaskkalduhtá) Gal 'at mun goit dieđán dat lea bidjan vel ovtt barggu dutnje dat Gonagas, dat lea nu divrrasin atnime dan iežas nieidda. Sirdil dábbelii loidui, oaččut gáfe juhkat.

(Bárdni sirdila loidui gáfe juhkat ja jurddaša gos son dat orru dat Jiehtanas.)

GIEDDEGAŠÁHKKU: Jiehtanas, dat dat gal orru dáppe lullin, stuora vuovddi nuppe geahčen.

REAŃGA: (Jurdila hea, maid dat áhkku gulai maid mun jurddašin, na sihkkarit árvidii dušše.) Ná, náá ... movt bat Jiehtanasas lea vejolaš váldit fámuidd?

GIEDDEGAŠÁHKKU: Don fertet veahá gávvaluššat. Dat lea oainnat nu ahte olmmoš ii birge álohii dušše nággemiin ja fámuiguin, ferte leahkit gávval maid. Go don dál váccát dohko lulás dan suhkkes vuovddi lahka, de gulat doppe soapmása murreme, nu čuollá ákšuin. Ja go de manat dan jiena guvlui, de oainnat doppe lea Jiehtanas bargame, čuollame muoraid. Ja don bisánat geahččat, dassáži go Jiehtanas fuomáša du.

JIEHTANASVUOVDDIS

JIEHTANAS: (rágáda) Maid bat don geahčat munnje, gaivát dego jalla!

REAŃGA: Mun oainnán dus lea ollu bargu. Dárbbášat go don veahki?

JIEHTANAS: Gal dat mun lean gal veahá váiban, mun lean beaivvi mieh-tá murren ja dat livččii buorre veahá vuoinjastit.

REAŃGA: Juo, don beasat vuoinjastit, gal mun sáhtán murret.

(Ja de murregoahat reaŃga ja Jiehtanas velleda vuoinjastit, hui stuoris ja guhkes skávžžat. Go Jiehtanas ajiastá, de reaŃga njágaha gieđa skávžžáid lahka.)

JIEHTANAS: (rabiha, gullá, geahčasta) Uh ... uh ... maid bat don njáгат deike?

REAŃGA: Eh ... mun ... mun oidnen sáhpán lei suotnjame du skávžžáid vuollái, mun balden dan eret.

JIEHTANAS: Uh ... oba buorre ... oba buorre ... giitu, giitu!

(Jiehtanas fas velleda vuoinnastit.)

REAŅGA: Nu fal, mun manan fas bargat.

(Njáská, nu njáská muoraid ja ceaggu muorraguhpii ... de fas njáhkagoah-
tá skávžžáid lusa, hui lahka lei ollen daid lusa de.)

JIEHTANAS: (boltasa bajás, rágada): MAID, HEA ... Manne bat don dál
leat boahtán nie lahka mu skávžžáid?

REAŅGA: Eh ... eh ... oainnat dat girddii stuora máilmmi uvlu du nju-
ni nala ja mun balden dan uvllu eret ...

JIEHTANAS: Mun balan uvllus, dat lea dego vievssis, dat sáhtta boald-
destit mu njunnegeaži ... oba buorre, oba buorre ... giitu
reanġa!

(De reanġa manná fas bargat, jurddaša galgá go fas duostat njáhkát daid
skávžžáide, jus dette gullá ja dohppe su gitta ja cikce moallun, muhto
jurddaša: mun FERTEN, mun HÁLIIDAN náitalit dainna Gonagasa nieid-
dain. De njáhká ja njáhká ja njáhká goalmát geardde gitta skávžžáide,
dohppe daid gitta ja ravge luovos.)

JIEHTANAS: (njuike čuožžut, čirro) Uhu, voi-voi! Gosa mu fámut šadde
HEA, MAID?

(Bárdni viehkala báhtui, coggala skávžžáid ohcii ja viega viega viehká
dohko, olle Gonagasa gárdimii.)

GONAGASA GÁRDIMA LUHTTE

REAŅGA: (sáđa, sáđa) Gonagas, Gonagas mun boadán, mun boadán ...

GONAGAS: Na movt dat manai?

REAŅGA: Hu... hu... HUUI bures! GEA DÁ! (rokkasta skávžžáid ozas)

GONAGAS: (njuike čuožžut ja deaddila skávžžáid gáibái) OHOI ... VUOI
GEA, DÁL LEAN MÁILMMI GIEVRRAMUS GONAGAS!

BÁRDNI: Buorre Gonagas ... eh ... eh ... gula ... oaččun go mun DÁL
náitalit du nieiddain?

GONAGAS: (huiká) JUO DIEĐUSGE! GULLET BUOHKAT! DÁL MII GAL-
GAT HEAJASTALLAT, DÁL ŠADDET HEAJAT!

MUITALEADDJI:

*Ja nie geavai maŋemus, reanġa beasai náitalit Gonagasa nieiddain ja heajat
soitet vel odne nai bistime, gii diehtá ... ■*

DÁ gávdnojit golbma gova maid sáhtta čájehit mánáide Duottargonagas ja reanga -muitalusa muitalettiin. Seamma sajis leat maid govat maid mánat sáhttet ivdnet.

DUOTTARGONAGAS ja reanga -muitalusa sáhtta guldalit ja geahččat [dás](#).

MUITAL FAL! *Ofelaš mánáid giela ja jurddašemi ovddideapmái*
lea ráhkaduvvon dutkanprošeavttas mas Sámi allaskuvlla dutkit
guorahalle mánáid giellageavaheami ja ehtalaš jurddašemi.
Girjjáža ulbmilin lea addit dieđuid prošeavtta birra ja dan birra
movt mitalusaiguin lea vejolaš nannet ja ovddidit mánáid
giela, ja movt mitalusaid vuodul sáhtta ságastallat ehtalaš ja
morálalaš áššiid birra mánáiguin.

ULBMILJOAVKUN leat mánáidgárddiid, skuvllaid ja oahpaheaddje-
oahpuid oahpaheaddjit, oahpaheaddjestudeanttat, váhnemat,
dutkit ja earát guđet beroštit mánáid gielas ja jurddašemis.

MIELDDUSIN leat mitalusaid maid sáhtta atnit vuodđun go
ságastallá mánáiguin ehtalaš, morálalaš dahje eará áššiid birra.

GIRJJÁŽA leat Johanna Johansen Ijäs, Pigga Keskitalo, Nils
Oskal ja Ánte Mihkkal Gaup doaimmahan. Sii leat maid čállán
girjjáža artihkkaliid.

ISBN 978-82-7367-053-3

9 788273 670533 >

Forskningsrådet

Sámi allaskuvla

Sámi University of Applied Sciences